

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYSÍDLOVÁNÍ ČESKÝCH OBYVATEL ZE
“SUDET“ V ROCE 1938

Zpracoval: Martin Huňáček

Konzultant: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová. DSc.

Plzeň, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal a způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Poděkování

Za odbornou pomoc při zpracování předkládané práce chci na tomto místě poděkovat vedoucí práce paní prof. JUDr. PhDr. Karolíně Adamové, DSc.

Obsah

Úvod	1
1. Situace v pohraničních oblastech českých zemí před rokem 1938 ..	3
1.1 Název „Sudety“	12
2. České obyvatelstvo v pohraničí v době zářijové krize v roce 1938.....	14
2.1 Účastníci boje za národní osvobození podle zákona č. 255/1946 Sb.	20
2.2 Útěk některých českých obyvatel z pohraničí a jejich vyhnání	22
3. Mnichovský diktát a jeho důsledky pro Československo	24
4. Postoj českého obyvatelstva v pohraničí k „Mnichovu“	31
4.1 Vyhnání českých obyvatel a jejich vysídlení z odtrženého pohraničí v říjnu 1938	38
5. Vytvoření vzorové sudetské župy a české obyvatelstvo	42
5.1 Vyhnání českých obyvatel a jejich vysídlení z tohoto území od listopadu 1938 do 15. března 1939.....	47
6. České obyvatelstvo v ostatních oblastech odtrženého českého pohraničí	49
6.1 Vyhnání českých obyvatel a jejich vysídlení od listopadu 1938 do 15. března 1939	53
7. České obyvatelstvo v pohraničí po vzniku protektorátu	55
8. Vysídlování českého obyvatelstva z pohraničí v kontextu demografických změn ve střední Evropě v 1. pol. 20. stol.	61
Závěr.....	65
Seznam poznámek	67
Summary	74
Seznam použité literatury	75
Přílohy	

Úvod

V tomto roce se naplní dvacet let od doby, kdy se připravovaly konkrétní kroky k rozdělení Československa na dva samostatné státy - Českou republiku a Slovenskou republiku a k jeho zániku.

Československý stát, který vznikl v roce 1918, řešil řadu národnostních, politických, ekonomických a jiných problémů, přesto se stal během dvou desetiletí určitým demokratickým ostrovem v tehdejší střední Evropě. Nepodařilo se však naplnit přání jeho prvního prezidenta, T. G. Masaryka, mít dostatek času na jeho vnitřní konsolidaci a upevnění jeho mezinárodně politického postavení.

Ukázalo se, že jedním ze základních problémů nově vzniklého československého státu po první světové válce byly mj. rozpory mezi Čechy a Němci, které přetrvávaly ještě z minulého století, z dob Rakouského císařství a později Rakouska-Uherska a z let vzniku a formování ČSR. Proto mne zajímalo, jaký byl charakter vztahů mezi Čechy a Němci a jak se promítl do situace na podzim roku 1938, kdy došlo k vyvrcholení vzájemných rozporů.

Této věci se týká i obsah mé diplomové práce. Při jejím zpracování jsem se soustředil na jeden aspekt těchto vztahů, který negativně ovlivnil možnost dalšího společného vývoje v jednom státě, totiž otázky týkající se útěku, vyhnání a vysídlení části českého obyvatelstva z pohraničních oblastí českých zemí, obývaných tehdy převážně německým obyvatelstvem.

K této skutečnosti došlo na území demokratického československého státu, z jehož pohraničí byla v té době nucena odejít do vnitrozemí část českého obyvatelstva, doprovázená několika tisíci německých spoluobčanů, kteří se nehodlali přizpůsobit henleinovské politice a rovněž část židovského obyvatelstva.

Těmto otázkám jsem ve své diplomové práci věnoval zásadní pozornost. Těžiště mé práce, v souladu se zadáním, se týká českého obyvatelstva. V souvislosti s tím jsem se však v rámcovém měřítku dotkl i některých dalších skutečností, jako např. okolností podpisu Mnichovské dohody a charakteru této dohody, situace v odtržených oblastech

československého pohraničí po záboru nacistickým Německem, některých plánů týkajících se germanizace českých zemí apod.

Rámcově jsem se také dotkl vysídlování obyvatel v první polovině 20. století i v jiných částech Evropy a událostí po skončení druhé světové války.

1. Situace v pohraničních oblastech českých zemí před rokem 1938

Češi a Němci žili a žijí ve vzájemném kontaktu řadu staletí. Není jasné, kolik osob z řad keltských a zejména germánských kmenů žilo v českých zemích při příchodu Slovanů a později Avarů na toto území v 6. století a zda a jakým způsobem byli tito lidé nově příchozími asimilováni. Je však známo, že minimálně na území Čech existoval už v 7. století Sámův slovanský kmenový svaz, který uspěl jak v boji s Avary, tak i s franskou říší a že v 9. století na tomto území a v dalších oblastech působila mocná slovanská Velkomoravská říše.¹ Na části jejího území se později na přelomu 9. a 10. století kolem slovanského kmene Čechů zformoval nový státní útvar – český stát.²

Ten se však velmi brzy dostal pod vliv sousední Svaté říše římské (od 16. století uváděné pod názvem Svatá říše římská německého národa). Čechy se sice staly její součástí, měly v ní však zvláštní postavení. Nebyly k ní v lenním poměru, měly vlastní suverenitu a český stát byl vždy subjektem mezinárodního práva. Český panovník si postupem doby v jejím rámci také vydobyl významné postavení prvního světského kurfiřta.³

Český stát a jeho obyvatelé byli okolními německými zeměmi, případně jejich prostřednictvím, ovlivňováni, stejně tak docházelo i k opačnému působení, i když v menší míře. Význam Němců a německví stoupal a zvláště zesílil za posledních Přemyslovců, kdy se rozvinula kolonizace venkova a rostl vliv měst.⁴ Tehdy přicházelo z německých zemí velké množství nových osadníků. V 15. století, za husitství a po něm,⁵ došlo sice k přechodnému oslabení německého vlivu, později se však projevoval jeho nový vzestup.

Pozice českého státu se ve středověku upevňovala jak navenek, tak i vnitřně. V 11. století se stala jeho součástí Morava a pak i další území. V roce 1322 bylo poprvé použito názvu Koruna království českého.⁶ K významnému rozmachu došlo zejména za Karla IV., později ale docházelo ke stále větším územním ztrátám a to vyvrcholilo v 18. století ztrátou Kladska a téměř celého Slezska.⁷

Po Bílé hoře docházelo postupně také k omezování jeho mezinárodní pozice na úkor centralistických snah císařského dvora a současně s tím i k zatlačování češtiny a zesilování vlivu německého jazyka. Ten byl zároveň používán stále více jako dorozumívací prostředek pro celý stát. Češi byli sice vývojem v posledních staletích oslabeni, jejich dosavadní politická reprezentace, šlechta, se téměř celá poněmčila, stále však tvořili v českých zemích většinu.⁸

Koncem 18. a v první pol. 19. století se začala v monarchii vytvářet občanská společnost a moderní národy. V německém prostředí se prosazovala stále více velkoněmecká myšlenka - sjednocení Němců v jeden národ a jeden stát, v českém prostředí sílilo národní obrození. V obou prostředích byl velký význam přikládán jazykovým otázkám.⁹

B. Bolzano se pokusil vytvořit jeden společný zemský národ Čechů a Němců, ale neúspěšně.¹⁰ V revolučním roce 1848 se oba národy vydaly vlastními cestami. Pro další vývoj bylo charakteristické, že vytvářející se česká buržoazní reprezentace měla zájem na zachování rakouského císařství (zreformovaného), v německém prostředí, zejména ze začátku, převažovaly velkoněmecké cíle. Současně se tam začala prosazovat i myšlenka zapojení českých zemí do sjednoceného německého státu, to však bylo jednoznačně Čechy odmítnuto, např. v dopise F. Palackého Frankfurtskému sněmu.¹¹

Po porážkách revoluce v letech 1848 a 1849 se mezi Němci v českých zemích začalo vedle velkoněmecké myšlenky prosazovat i posilování monarchie a zároveň i posilování jejich postavení v této monarchii. Využívali při tom hospodářského rozmachu a síly německého kapitálu.¹² Navíc, už dříve, značná část židovského obyvatelstva z českých zemí do určité míry splynula s německým jazykovým prostředím¹³ (koncem 19. století však docházelo k určitým změnám a orientaci části židů na české jazykové prostředí).¹⁴

Politická i ekonomická síla českého obyvatelstva v monarchii byla v roce 1848 a v dalších desetiletích, ve srovnání s Němci z českých zemí, slabší. Jeho představitelé usilovali o rozvoj národního života v rámci rakouského, později rakousko-uherského státu. Současně ale chtěli, aby došlo k jeho přeměně

ve stát, ve kterém by se více uplatnily ostatní slovanské národy. Velkou pozornost přitom přikládali i tzv. historickému státnímu právu, tj. požadavku respektovat práva Koruny království českého a obnově, příp. přeměně jejích orgánů na nových základech. Zároveň poukazovali na důležitost nedělitelnosti českých zemí.

Růst ekonomického postavení české buržoazie a velmi příznivý demografický vývoj (sílící české etnikum) umožňovaly jejím představitelům, aby se snažili dosáhnout nového státoprávního uspořádání v říši a aby usilovali o větší zastoupení v jejích orgánech a o rozsáhlejší využívání češtiny ve veřejném životě. Naráželi ale na odpor zejména ze strany Němců z českých zemí.¹⁵ O složitosti tehdejší situace svědčí např. skutečnost, že až v roce 1880 se podařilo dosáhnout rovnoprávného používání češtiny s němčinou u státních úřadů, ovšem jen pro tzv. vnější úřadování.¹⁶

K zásadním změnám nedošlo ani v dalších letech. Jako rozhodující se nakonec ukázal mezinárodní vývoj, který vedl k první světové válce. Negativní zkušenosti s politikou úřadů monarchie v prvních měsících války a hrozby českému národnímu vývoji vedly tehdy také některé osobnosti českého veřejného života ke změnám ve vztahu k rakousko-uherské říši. Důležitou úlohu sehrál T. G. Masaryk, který později s E. Benešem a Slovákem M. R. Štefánikem zřídil v zahraničí centrum odboje. Za pomoci krajanů, vznikajících československých legií, domácího odboje a zvláště významné podpory ze strany dohodových států usilovali o vznik Československa.¹⁷

K jeho vyhlášení došlo dne 28. října 1918 v Praze¹⁸ (už předtím dosáhl zahraniční odboj úspěch v podobě uznání československé prozatímní vlády některými státy).¹⁹ Toho dne vpoledvečer přijal Národní výbor v Praze zákon o zřízení samostatného československého státu. Dne 30. října 1918 se pro společný stát s Čechy vyslovila Slovenská národní rada a revoluční Národní shromáždění nového státního útvaru se sešlo dne 14. listopadu 1918. Na své první schůzi proklamovalo republikánskou formu nového státu a prezidentem zvolilo T. G. Masaryka.²⁰

V době, kdy vznikal československý stát a jeho orgány, pokoušeli se

představitelé Němců z českých zemí o změnu v celkovém vývoji situace a využili iniciativy posledního rakousko-uherského císaře Karla I. Ten 16. října 1918 vydal, aby zachránil monarchii, manifest, ve kterém oznamoval přeměnu Předlitavska ve federaci čtyř států. Byl to však pokus, který již neměl naději na úspěch.²¹

Dne 21. října 1918 se sešli němečtí poslanci říšské rady (rakouského parlamentu), založili prozatímní Národní shromáždění a vyhlásili nový stát Deutsch-Österreich (Německé Rakousko). V něm měla být spojena všechna rakouská státní území osídlená Němci a do budoucna se předpokládalo jeho spojení s Německem.²²

Po vyhlášení československého státu se sešli němečtí poslanci z českých zemí dne 29. října 1918 ve Vídni a deklarovali, na základě prohlášení W. Wilsona, předneseného 8. ledna 1918 před americkým Kongresem, právo na sebeurčení.²³ Dne 30. října 1918 vyhlásili v oblastech severních Čech zřízení provincie Deutschböhmen, na severní Moravě a ve Slezsku provincie Sudetenland. Později byly vyhlášeny provincie Deutschsüdmähren na jižní Moravě a Böhmerwaldgau v jižních Čechách.

V těchto provinciích vznikaly místní sněmy a vlády, které vyhlášovaly jejich spojení s Rakouskem. Předpokládalo se také, že k Rakousku budou připojeny i některé vnitrozemské oblasti na Moravě.²⁴

Tento pokus byl nebezpečný pro stabilitu československého státu a znamenal i ohrožení celkového výsledku války. Kdyby se podařil uskutečnit, staly by se tyto provincie součástí rakouských zemí bývalého Předlitavska, které zároveň usilovalo o připojení k německému státu. Taková možnost však byla pro vítězné velmoci nepřijatelná, neboť by znamenala změnu výsledku války ve střední Evropě.

Nepřijatelná byla i pro nově vzniklý československý stát, protože ohrožovala možnost jeho existence, jeho celistvost, mezinárodně politické postavení a hospodářství. Národní výbor v Praze se snažil s představiteli jednotlivých provincií jednat, ale neuspěl. Českoslovenští představitelé se proto nakonec rozhodli, ještě v roce 1918, k vojenskému řešení a za pomoci nově se vytvářejícího čs. vojska pohraniční oblasti obsadit.

Tento vojenský zásah byl úspěšný a nesetkal se s velkým odporem ani v pohraničí, ani v cizině. Bohužel začátkem března 1919, v době kdy se konaly volby do rakouského parlamentu, se situace na některých místech v pohraničí zhoršila. Ze strany německých obyvatel se tam konala stávka a protestní demonstrace. Proti nim zasáhly československé ozbrojené síly, došlo ke zraněním a na obou stranách byly ztráty na životech, především na německé straně.²⁵

V té době probíhala mírová konference o poválečném uspořádání světa, zejména Evropy a o uzavření mírových smluv s poraženými státy. Dne 28. června 1919 byla uzavřena první z těchto smluv, s Německem. Šlo o Versailleskou mírovou smlouvu, která mj. obsahovala ustanovení o zřízení Společnosti národů a o nových hranicích německého státu. Ve prospěch ČSR obsahovala např. ustanovení o připojení Hlučínska nebo vytvoření přístavních pásem v Hamburku a Štětíně.

Smlouvou ze Saint Germain en Laye uznalo Rakousko československý stát včetně Podkarpatské Rusi, která se stala součástí ČSR z podnětu amerických Rusínů. Rakousko se v ní mj. vzdalo ve prospěch ČSR některých menších území na jižní Moravě a na jihu Čech a také souhlasilo se zákazem jeho spojení s Německem. Tato smlouva obsahovala v hlavě první také důležité články týkající se povinností Československa vůči národnostním menšinám. V hlavě první čl. 2 se např. Československo zavázalo, že poskytne všem obyvatelům úplnou a naprostou ochranu jejich života a jejich svobody bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství. V prvních dvou hlavách této smlouvy byla také stanovena práva menšin žijících v Československu a ČSR se zavázala tato práva dodržovat.

Smlouvou z Trianonu uznalo Maďarsko mj. nové uspořádání na území bývalé rakousko-uherské monarchie a souhlasilo se spojením Slovenska a Podkarpatské Rusi s českými zeměmi. V těchto smlouvách byly stanoveny hranice příslušných států s ČSR, hranice československo-polské a rovněž československo-rumunské vycházely z neratifikované mírové smlouvy s Tureckem.²⁶

Mírové smlouvy vytvořily nové uspořádání v Evropě a staly se základem nového poválečného systému. Československo usilovalo o to, aby byl tento systém co nejpevnější. Uzavřelo spojenecké smlouvy s Francií, Jugoslávií, Rumunskem, opíralo se o Společnost národů a o spolupráci s dalšími státy. Vztahy s Německem a Rakouskem se vyvíjely ze začátku korektně²⁷ a největší nebezpečí pro ČSR zprvu znamenalo revizionistické úsilí Maďarska.²⁸ Po nástupu A. Hitlera k moci se však začaly zhoršovat vztahy s Německem, které stále více využívalo národnostních problémů v Československu, zejména v jeho pohraničí, ve svůj prospěch. Tento vývoj také vedl k tomu, že ČSR začala hledat další cesty k upevnění svého mezinárodního postavení, včetně uzavření spojení se SSSR.²⁹

Československý stát se v meziválečném období postupně stal oporou demokracie ve střední Evropě, těžkosti však vyvolával, kromě jiného, vztah Čechů s Němci a otázky týkající se národnostních menšin.

Významné právní normy v prvních letech existence Československa představovaly z tohoto hlediska zejména Saint-germainská mírová smlouva, Ústavní listina Československé republiky ze dne 29. února 1920 a zákon č. 122/1920 Sb., tzv. jazykový zákon. Ústava, která byla přijata dne 29. února 1920, uzákonila pro všechny občany státu rovnost práv a zakotvila i demokratické principy obsažené ve smlouvě na ochranu menšin. Jazykový zákon, který byl na svou dobu značně pokrokový, umožňoval např. ve všech okresech s více než dvaceti procenty menšinového obyvatelstva vyřizování záležitostí menšin v mateřském jazyce.³⁰ Pozdější prováděcí jazyková nařízení z roku 1926 (vládní nařízení č. 17/1926 Sb.) však už tak liberální nebyla a od státních úředníků např. vyžadovala zkoušky ze státního (tj. československého) jazyka, což bylo nepříznivě přijímáno zejména Němci v pohraničí.³¹

Přesto je třeba vidět, že např. německé školství v českých zemích, především v pohraničí, bylo velmi rozsáhlé a že ČSR poskytovala německým občanům všechna základní práva pro jejich individuální rozvoj.³²

V roce 1921 žilo na území Československa 13 613 172 obyvatel,

z toho 6 850 000 Čechů (51%), 1 910 000 Slováků (14,5%), 3 123 000 Němců (23,4%), 745 000 Maďarů, 461 000 Rusínů, Ukrajinců a Rusů, 180 000 Židů, 75 000 Poláků aj.³³

Němci v ČSR žili i na Slovensku a Podkarpatské Rusi, především ale v českých zemích (už před rokem 1914 se mezi nimi začal objevovat termín "sudetští Němci").³⁴ Ve vnitrozemí patřili např. mezi část obyvatel Prahy, Brna, Jihlavy, Olomouce, převážnou část obyvatelstva však tvořili v pohraničních oblastech.

K ČSR ze začátku zaujali většinou negativní postoj. Zdůrazňovali např. svůj početní stav a v té souvislosti poukazovali na to, že jsou národní celek a že jim bylo upřeno právo na sebeurčení v roce 1918. Častým požadavkem byla rovněž autonomie, objevovaly se stížnosti na nostrifikaci (přenesení sídla firem na území ČSR a s tím spojené kapitálové přesuny), na zvýhodňování českého hospodářství, na pozemkovou reformu, snižování počtu německých tříd a škol, posilování českého vlivu v pohraničí, zvláště mezi státními zaměstnanci, apod.³⁵

V českých řadách nebyla ze začátku ochota měnit charakter ČSR v jejich prospěch, někteří politici, včetně T. G. Masaryka, si ovšem uvědomovali význam vzájemné spolupráce a snažili se je pro ni získat, v prvních letech po válce ale marně.³⁶ Později, zejména v souvislosti s ekonomickým růstem ČSR, však docházelo k určitému obratu, např. ve druhé pol. 20. let minulého století, kdy se poprvé stali ministři československé vlády i zástupci německých politických stran.³⁷

Do dalšího vývoje nepříznivě zasáhla světová hospodářská krize a růst nacistického hnutí v sousedním Německu, které ovlivňovalo i situaci v pohraničních krajích v sousední ČSR.³⁸

Hospodářská krize byla velmi rozsáhlá a postihla silně především lehký průmysl v pohraničních oblastech. Její negativní důsledky spolu s radikální nacionálně socialistickou agitací, které nebylo v tehdejších obtížných podmínkách účinně bráněno hospodářskými opatřeními vlády, vedla k postupnému opětovnému růstu negativismu, a to hlavně v německy obydleném pohraničí.³⁹

V roce 1932 se konal v Brně soud s některými funkcionáři tzv. Volkssportu, který byl budován podle vzoru SA a o rok později vláda zasáhla proti extremismu z řad nacionálně socialistické dělnické strany (Deutscher nationalsozialistische Arbeiter Partei - DNSAP) a nacionálů (Deutscher nationaler Partei - DNP).⁴⁰ Jejich členové však po zastavení činnosti DNSAP a zákazu DNP vstupovali do nově vytvářené Sudetoněmecké vlastenecké fronty (Sudetendeutsche Heimatsfront - SHF). Toto hnutí se v dubnu 1935 přejmenovalo na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei - SdP).⁴¹ SHF bylo zprvu jeho představiteli charakterizováno jako tělovýchovné a vůdce tohoto hnutí, K. Henlein, prohlašoval, že je loajální vůči ČSR. Současně však od jara 1934 dostávalo finanční podporu z Německa, stále více se na sousední Německo orientovalo a zároveň rozvíjelo ostrou nacionální agitaci, především v pohraničních oblastech.⁴²

Pro ČSR a jeho další vývoj byly určitým varováním volby z roku 1935,⁴³ ve kterých SdP zvítězila. Její vliv rostl a brzy se tato strana stala významnou silou v celém pohraničí. Vláda podnikla několik kroků k tomu, aby dosáhla s jejími představiteli dohody, avšak bez většího úspěchu. Ve vnitřní politice proto hledala cestu ke spolupráci s jinými německými politickými stranami a pokoušela se vytvořit za jejich pomoci určité předpoklady pro oboustranně přijatelné národnostní vyrovnání. K jeho realizaci však z nejrůznějších důvodů nedošlo, mj. pro rychlý spád událostí a s tím spjaté změny. Zároveň věnovala v té době i větší pozornost vojenským otázkám, zejména budování opevnění v pohraničí proti možnému vnějšímu útoku.

V roce 1937 už ze strany Německa, které se snažilo posílit své postavení ve střední Evropě a využít spolupráce s SdP ve svůj prospěch, hrozilo vážné nebezpečí, zesilované rostoucím vlivem SdP. Ta také stále otevřeněji požadovala změny v pohraničí. V listopadu 1937 K. Henlein v tajném dopise A. Hitlerovi otevřeně přiznal orientaci k nacismu a žádal ho o podporu proti Československu.⁴⁴

Z uvedeného lze vyvodit, že se Němci z českých zemí, především z pohraničí, nikdy nevzdali myšlenky na sjednocení s Německem. V monarchii využívali svého prvořadého postavení ve státě

a předpokládali, že sílící tlak z české strany k dosažení změn ustojí. Navíc se jim za první světové války nabízela možnost zesílit jejich vliv a výhledově se nabízela možnost spojení v jednom státě s německou říší.⁴⁵

Výsledky války takové řešení znemožnily, a proto v jejím závěru usilovali o využití práva na sebeurčení národů, jeho uskutečnění naráželo na obdobné právo Čechů (a také Slováků). Pokud by ho uskutečnili v podobě, jakou se snažili prosadit koncem roku 1918, museli nutně ohrozit existenci vytvářené ČSR a také výsledky války ve střední Evropě a to se domnívám, že v té době nebylo možné.

Z hlediska dalšího vývoje byla proto důležitá otázka autonomie, k jejímu uskutečnění však nedošlo. Myslím, že je velká škoda, že otázkám, které se týkaly uskutečnění autonomie v pohraničí českých zemí, byla ze strany československé vlády věnována ze začátku malá pozornost. V době, kdy se k ní schylovalo, tj. před rozbitím ČSR, bylo už pozdě.

V této souvislosti se nabízí otázka, jak by se vyvíjel vztah mezi Čechy a Němci, především v pohraničních oblastech, pokud by v nějaké podobě (kulturní, hospodářské, širší) k její realizaci došlo a jakým způsobem by se to projevilo ve vnitřním životě ČSR. Domnívám se, že k takovému řešení mělo dojít ještě do poloviny 30. let minulého století, současně je ale otázka, zda by to k udržení existence Československa za tehdejšího vývoje v Evropě stačilo.

1.1 Název „Sudety“

Název „Sudety“ se po první světové válce hodně používal v souvislosti s SdP. Vlastní původ tohoto názvu však není jednoznačný. Nejčastěji se poukazuje na to, že souvisí s keltským výrazem Sudéta a znamená „Les kanců“, uvádí se však i výraz „les“ odvozený od starogermánského Sudtha a také je uváděno jeho použití ve starověku K. Ptolemaiem.⁴⁶

V podstatě se jedná o zeměpisné označení Krkonošsko-jesenické subprovincie, která je v německém jazyce označována jako Sudeten a v polském jako Sudety, v češtině se jako odborný zeměpisný termín používá méně.⁴⁷

V souvislosti s označením německých obyvatel českých zemí se objevoval tento termín již před první světovou válkou. Poprvé v roce 1866, kdy odkazoval na řadu „...historických, kulturně společenských, politických, etnografických a jiných specifik života v českých zemích, zejména v jejích příhraničních teritoriích, po staletí usazených Němců“.⁴⁸ Podstatným způsobem se na jeho používání později podílel bývalý poslanec DNSAP F. Jesser, který ho uvedl v jedné z jeho statí v roce 1902. Z jeho zápisků, uveřejněných po jeho smrti v roce 1954, vyplývá, že údajně v jedné debatě navrhl použít název „sudetští Němci“ pro Němce z Čech, Moravy a Slezska. Tento termín se ze začátku sice moc neujal, ve velkém ale začal být používán od roku 1918 a především ve 30. letech minulého století.⁴⁹

Pokud jde o označení místa osídlení německých obyvatel z českých zemí, je název „Sudety“ spojován s několika teritorii, např. jako název provincie Sudetenland z roku 1918, nebo název pohraničí v českých zemích, nebo tohoto pohraničí s německými jazykovými ostrůvky ve vnitrozemí, nebo jako název pro celé české země.⁵⁰ Pochopitelně byl tento název používán i pro nacisty vyhlášenou sudetskou župu.

V českém prostředí je tento název spojován i s událostmi kolem mnichovského diktátu a nacistické okupace. Tato skutečnost ovlivnila do značné míry také pozdější odmítavý postoj k jeho užívání. Už za druhé světové války byly podniknuty kroky, aby tento název nebyl používán (např. vyhláška prezidia čs. ministerské rady v Londýně) a podobně i po osvobození v roce 1945 (např.

vyhláška ze dne 22. května 1945).⁵¹ Úřední list Československé republiky č. 8 ze dne 24. května 1945 na své první straně upozorňoval na nepřipustnost uvádění tohoto názvu a jeho odvození a uváděl, že zejména v úředním styku veškeré veřejné správy je jeho používání nepřipustné.⁵²

Název byl v dalším období používán především v zahraničí, po roce 1989 se však objevily snahy o jeho větší používání i v češtině. Název „Sudety“ je přitom v současnosti spojován především s označením pohraničních oblastí České republiky, ve kterých převažovalo německé osídlení. Současně se objevuje dělení tohoto území na „bohaté“ a „chudé“ a také označení „České Sudety“⁵³

K užívání názvu „Sudety“ se vyjádřil ve svém stanovisku ze dne 13. dubna 2004 i Odbor legislativy a koordinace předpisů a kompatibility s právem Evropské unie Ministerstva vnitra České republiky a poukázal na to, že vyhlášky týkající se nepřipustnosti užívání uvedeného názvu nejsou součástí platného právního řádu České republiky.⁵⁴

Vzhledem k uvedeným údajům a k nestejnému označování tímto názvem území pohraničních oblastí českých zemí v literatuře, dávám tento název do uvozovek⁵⁵ a používám ho jen v malé míře. Pokud ho používám, pak především jako ilustraci způsobu myšlení a vyjadřování v předmětné době, tj. zejména před Mnichovskou konferencí v roce 1938 a po ní.

2. České obyvatelstvo v pohraničí v době zářijové krize v roce 1938

První měsíce roku 1938 byly ve znamení stupňované aktivity jak ze strany nacistického Německa, tak i SdP. V únoru 1938 A. Hitler otevřeně v říšském sněmu prohlásil, že zájmem Německa je ochrana Němců žijících v Rakousku a Československu.⁵⁶ Příští měsíc, v době od 11. do 13. března 1938, vojensky obsadil Rakousko a připojil ho k Německu.⁵⁷

Tento krok znamenal porušení Versailleské a Saint-germainské mírové smlouvy, na straně vítězných západních velmocí však nevyvolal zásadní odezvu. Pro Československo znamenal, zvláště z vojenského hlediska,⁵⁸ výrazné zhoršení jeho situace. Dne 21. dubna 1938 byly německými nacisty rozpracovány podrobné zásady plánu útoku na ČSR, plánu, který byl označen jako „Plán Zelený (Fall Grün)“ a postupně byla uskutečňována další protičeskoslovenská vojenská opatření.⁵⁹

Také SdP vyvíjela velkou aktivitu. Dne 8. února 1938 jednali její zástupci se slovenskými autonomisty o společném postupu a její příslušníci rozpoutali v pohraničních oblastech českých zemí kampaň směřující k izolaci všech, kteří stáli v opozici proti ní. Ve dnech 23. – 24. března 1938 se do té doby aktivisticky vystupující německé strany - agrární (Bund der Landwirte - BdL), živnostenská a křesťansko-sociální (Deutsche christ. soz. Volkspartei), k ní připojily.⁶⁰ V té době se pozice SdP v pohraničí velmi rychle upevňovala. Jejimi členy se stávali Němci nejen z jiných politických stran, ale docházelo také k procesu tzv. německého sjednocování, např. v odborech, tělovýchově, a to pod vedením vůdce SdP K. Henleina.⁶¹

Dne 1. dubna 1938 byla sice z podnětu tehdejšího předsedy vlády M. Hodži zahájena jednání s SdP o národnostní problematice, představitelé této strany se však v jeho průběhu řídili pokyny A. Hitlera z konce března 1938 a kladli nepřijatelné podmínky.⁶²

O několik týdnů později, dne 24. dubna 1938,⁶³ na sjezdu SdP v Karlových Varech, předložili tzv. Karlovarský program, který mj. obsahoval 8 bodů pro

vnitřní uspořádání ČSR. Požadoval především úplnou rovnoprávnost a rovnocennost pro německou národní skupinu s českým národem a její uznání jako tzv. právní osobnosti. Dále se v něm uvádělo, že je nutné stanovení a uznání německého národního území a vybudování německé samosprávy v německém národním území ve všech oborech veřejného života, pokud se jedná o zájmy a záležitosti německého národního tělesa.

V dalších bodech požadoval vytvoření zákonných ochranných opatření pro ty státní příslušníky, kteří bydlí vně rámce uzavřeného území jejich národnosti a uváděl, že je nutné odstranění bezpráví, které bylo způsobeno sudetskému Německu od roku 1918 a žádal reparaci hmotných škod, uznání a provedení zásady, že v německém území mají být jen němečtí veřejní zaměstnanci a rovněž žádal úplnou svobodu přiznání k německé národnosti a německému světovému názoru, tj. k nacismu.⁶⁴

Splnění těchto požadavků by znamenalo změnu dosavadního politického a správního uspořádání ČSR a svobodné hlásání nacismu. Ze strany československé vlády byla proto snaha tomuto vývoji čelit. Dne 19. května 1938 byla československou vládou schválena první verze národnostního statutu, která směřovala k rozšíření pravomocí jednotlivých samospráv a vybudování zemské samosprávy.⁶⁵

Už předtím, dne 15. května 1938, byl z podnětu představitelů kultury vydán manifest na obranu republiky „Věrní zůstaneme“,⁶⁶ který během několika měsíců podepsalo přes milion obyvatel republiky. Dne 20. května 1938 se československá vláda, na základě získaných údajů o přesunech německých jednotek k československým hranicím, rozhodla vyhlásit částečnou mobilizaci. Do zbraně byl povolán jeden ročník záloh a příslušníci technických a speciálních oddílů. Byly zesíleny mírové počty armády, uzavřeny státní hranice, protivzdušná obrana státu včetně letectva byla uvedena do pohotovosti a byla vyhlášena i tzv. velitelská pohotovost.⁶⁷

Průběh obecních voleb na jaře 1938 však potvrzoval další růst síly SdP. S ní se v té době už ztotožňovala, z nejrůznějších důvodů, naprostá většina

německého obyvatelstva v pohraničí. Zhruba přes 80%, někdy se uvádí cca 90%, voličů, se v jarních obecních volbách roku 1938 vyslovilo pro politiku SdP a její program.⁶⁸

Rozhodující se však ukazovala politika sousední německé říše, která měla zájem na rychlém ovládnutí středoevropského prostoru a rozbití Československa. SdP ji následovala, vycházela z jejích podnětů a plnila její pokyny. Nacistické propagandě se dařilo líčit situaci v pohraničních oblastech jednostranně, jako ohrožování života a existence německé menšiny. Západní velmoci projevovaly váhavost a volily usmiřovací taktiku vůči A. Hitlerovi, zároveň se snažily přesvědčit československé vládní kruhy k ústupkům ve prospěch německých obyvatel. V podobném duchu proběhla i zprostředkovatelská mise lorda W. Runcimana uskutečněná koncem léta 1938 z podnětu britského předsedy vlády N. Chamberlaina.⁶⁹

Československá vláda, aby především zmírila tlak ze zahraničí a oslabila pokračující útoky ze strany SdP, předkládala v té době vlastní řešení situace v pohraničí. Ačkoliv se už před sjezdem SdP v Karlových Varech jednalo mezi československými představiteli o národnostní statut, o jeho konečné podobě, tzv. „druhém plánu“, bylo zahájeno jednání až dne 19. května 1938⁷⁰

V dalších jednáních ale československé vládní kruhy v podstatě ustupovaly tlaku SdP. Nakonec byl vypracován tzv. „třetí“ a po něm „čtvrtý“ plán, který byl předložen začátkem září 1938. Ten už dalekosáhle vycházel požadavkům Henleinovy strany vstříc, přesto vedoucí činitelé SdP nechtěli, na základě Hitlerových pokynů, na dohodu s vládou přistoupit, plán národnostního statutu odmítali a celé jednání směřovali k neúspěchu. V září 1938 došlo k přímě konfrontaci.⁷¹

Tyto skutečnosti působily na české obyvatelstvo v pohraničí, které, až na výjimky, ovlivněné např. vztahem k německým příbuzným, výjimečně i hospodářskými nebo sociálními důvody (např. snaha udržet si majetek, neztratit zaměstnání) zůstávalo na pozicích obrany existence československého státu a zachování jeho demokratického charakteru. Domnívám se, že Češi, tedy občané české národnosti, tvořili v té době v pohraničí několik skupin. Předně

to byli starousedlíci, jejichž předkové žili v těchto oblastech po staletí. S místními Němci se většinou znali a v minulosti s nimi vycházeli dobře. Navíc mezi mnohými rodinami tamních Čechů a Němců existovaly příbuzenské vazby.

Dále tam patřili Češi, kteří zejména v minulém století přicházeli do pohraničí za prací. Usídlili se tam, založili rodiny a žili především v oblastech, kde se rozvíjel průmysl, např. na Mostecku, Jablonecku. Zvláštní část tvořili Češi, kteří navazovali na činnost národních jednot, jako např. Národní jednoty severočeské, Národní jednoty pošumavské, nebo činnost národně orientovaného tělovýchovného hnutí, např. Sokola.

Mnoho Čechů přicházelo do pohraničí až po roce 1918 v souvislosti s prací ve státní službě, jako např. policisté, četníci, vojáci z povolání, příslušníci finanční stráže, poštovní zaměstnanci, učitelé, železničáři aj. Nemalou část z nich tvořili bývalí legionáři, kteří se po návratu z první světové války v těchto oblastech usídlili, příp. tam byli služebně přeloženi a žili tam i se svými rodinami.

Poslední skupinu tvořili příslušníci ozbrojených sil zmobilizovaní k ostraze hranic a z bezpečnostního hlediska prověření pracovníci staveb opevnění. V tomto případě se ale nejednalo o trvale usídlenou skupinu v těchto oblastech, ale o osoby, které tam vlivem okolností působily ve většině případů jen krátce a přechodně.

Proti politice SdP se však v pohraničí nestavěli jenom Češi, ale i menší část německých občanů ČSR, především z řad sociálních demokratů, komunistů a také aktivisticky orientovaných Němců, kteří dávali najevo, že chtějí zůstat na pozicích československého státu a odmítali přizpůsobovat se ideologii SdP. Zvláštní skupinu mezi nimi tvořili židé, ohrožovaní rasistickou ideologií nacistů a lidé, kterým se podařilo nejrůznějším způsobem uprchnout z nacistického Německa (později z Rakouska) a nacházeli azyl, aspoň dočasně, v Československu. Byli to lidé, kteří se s nacistickou ideologií neztotožnili, současně ale na české straně vyvolávali pro svůj německý jazyk i určité pocity nedůvěry a obav.

Další vývoj událostí byl ovlivněn zářijovými událostmi roku 1938, označovanými také jako zářijová krize.⁷² Už v první polovině tohoto měsíce došlo

k pokusu příslušníků SdP vyhrotit vnitropolitickou situaci v pohraničních oblastech. Tím by se vytvořily příznivé předpoklady pro zásah sousedního německého státu.

Šlo o pokus příslušníků SdP a jejich stoupců o ozbrojené vystoupení v některých oblastech pohraničí českých zemí. Ten se uskutečnil po protičeskoslovenském projevu A. Hitlera na sjezdu nacistické strany v Norimberku dne 12. září 1938. Na některých místech hned po tomto projevu následovalo ze strany členů SdP a jejich stoupců napadání jejich politických protivníků, českých obyvatel a zejména příslušníků československých ozbrojených složek.⁷³

Průběh nepokojů, které zasáhly asi třetinu ze 49 příhraničních okresů,⁷⁴ ovlivnila však rozhodná reakce československých úřadů. Přesto se nepodařilo zabránit ztrátám. Ve složité situaci se tehdy ocitli zejména příslušníci Stráže obrany státu (SOS), která byla zřízena vládou Československé republiky na základě vládního nařízení č. 270/1936 Sb., o strážci obrany státu, v roce 1936.⁷⁵

Tyto jednotky, které byly pověřeny bezprostřední ochranou hranic, tvořily vlastně první hráz obranných pozic ČSR. V průběhu částečné mobilizace její příslušníci, asi 27 tisíc osob, obsadili stanoviště na hranicích, kde zůstali i po zrušení částečné branné povinnosti dne 22. června 1938.⁷⁶ V jejich řadách byli v té době policisté, četníci, příslušníci finanční stráže, osoby z řad vojenských posil a také členové Sokola, střeleckých jednot, někteří Němci z pohraničí, např. z Republikánské (rudé) obrany – Republikanische (Rote) Wehr – RW, někteří zaměstnanci státních drah a další.⁷⁷

Zvláště na ně se soustředily ozbrojené útoky a snaha získat zbraně, dobýt a obsadit jejich stanoviště. Byly přepadávány policejní služebny, četnické stanice, celní úřadovny, a na obou stranách docházelo ke zraněním a ztrátám na životech. Nejtěžší situace se vytvořila v severních a zvláště západních Čechách, kde se jí podařilo zvládnout až za pomoci vojenských pohotovostních jednotek a motorizovaných brigád rychlých divizí československé armády.⁷⁸

Po vypuknutí nepokojů dali představitelé SdP najevo, že další jednání o karlovarských bodech už nehodlají vést a že obsahem jednání může být jen odstoupení sudetského území německé říši. Československé úřady reagovaly dne 16.

září 1938 zákazem SdP a rozpustily její dobrovolnické ochranné oddíly (Freiwilliger Schutzdienst).⁷⁹

V polovině září 1938 bylo zřejmé, že pokus o povstání se nezdařil, avšak už 17. září 1938 se situace opět vyostřila. Lord Runciman podal toho dne v britské vládě zprávu o misi v ČSR, ve které podpořil možnost odtržení pohraničních oblastí od Československa. Toho dne zároveň v Německu za podpory německé armády vznikl Sudetoněmecký dobrovolnický sbor (Sudetendeutsche Freikorps - SFK) s cílem provádět v československých pohraničních oblastech záškodnické a diverzní akce. Ke dni 22. září 1938 měl tento sbor 26 tisíc mužů.⁸⁰ Jeho členové, za aktivní podpory stoupenců z řad místních německých obyvatel, ale také s pomocí příslušníků německé armády, jednotek SA a SS přepadávali v československém pohraničí odpůrce z řad Němců, židů, českého obyvatelstva a především příslušníky československých ozbrojených složek.

Výsledkem jejich činnosti byly desítky mrtvých, raněných a velký počet osob zavlčených do říše.⁸¹ Není bez zajímavosti, že medaili za aktivní boj proti ČSR obdrželo později 400 tisíc sudetských Němců a medaili za aktivní boj proti ČSR, za osvobození Sudet, 1 129 000 osob.⁸²

Hlavní úder příslušníků tohoto sboru opět zachytily jednotky SOS a na bojích s nimi se podílely významně i některé oddíly armády, zvláště z řad pohotovostních jednotek a rychlých divizí.

Situaci zklidnilo do určité míry dne 23. září 1938 vyhlášení všeobecné mobilizace československých branných sil potom, když česká veřejnost demonstracemi v Praze a dalších městech ve vnitrozemí dala najevo neochotu dál ustupovat tlaku ze zahraničí. Mobilizace proběhla v zásadě úspěšně (část německých vojáků zařazených do 2. sledu ochrany hranic ale uprchla do říše). Přestože nebyla ani zdaleka dokončena výstavba pohraničních opevnění a v některých druzích vojsk (např. v letectvu, tancích) říšskoněmecká armáda výrazně převyšovala československou armádu, bylo mezi obyvatelstvem znát odhodlání bojovat a tomu odpovídal i rychlý průběh mobilizace. V podstatě do 30. září 1938 byly téměř všechny potřebné jednotky 1. a 2. sledu československé armády v základních postaveních na hranicích připraveny k obrannému boji.⁸³

2.1 Účastníci boje za národní osvobození podle zákona č. 255/1946 Sb.

Důležitou roli v českém pohraničí sehrály, jak už jsem uvedl, v roce 1938 jednotky SOS.

Po druhé světové válce byla v československých vládních kruzích snaha ocenit ty, kteří se účastnili boje za svobodu a obnovu Československa a mezi nimi i některé příslušníky SOS.

Byla zde určitá snaha navázat na zákonné normy, které se týkaly československých legionářů po první světové válce. Po zákonu č. 34/1946 Sb., jímž se vymezuje pojem československého partyzána, byl Ústavodárným národním shromážděním přijat zákon č. 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946, který nabyl zpětně účinnosti dnem 18. června 1946. Jeho provedením byl pověřen ministr národní obrany v dohodě se zúčastněnými členy vlády.⁸⁴

Zákon č. 255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození, v platném znění, je součástí platného právního řádu České republiky. V souladu s ním jsou oprávněným osobám vydávána osvědčení o jejich účasti na národním boji za osvobození.

Takovými osobami jsou podle ustanovení § 1 odst. 1 bod 1. ti, kdo v letech 1939 až 1945 byli příslušníky československé armády v zahraničí nebo osoby, které v ní konaly službu, osoby, které konaly službu ve spojenecké armádě, příslušníci první Československé armády na Slovensku, českoslovenští partyzáni, účastníci zahraničního nebo domácího hnutí, účastníci povstání v květnu 1945 a českoslovenští političtí vězňci. Podle ustanovení § 1 odst. 1 bod 2. lze vydat osvědčení i tomu, kdy byl československým dobrovolníkem ve Španělsku v letech 1936 až 1939.

Podle ustanovení § 1 odst. 2 cit. zákona se stejně jako účastníci národního boje za osvobození posuzují příslušníci stráže obrany státu zřízené vládním nařízením ze dne 23. října 1936, č. 270 Sb. o strážci obrany státu,⁸⁵ kteří v roce 1938 v souvislosti s bojem proti nepřátelské protistátní

činnosti v pohraničí utrpěli újmu na životě, svobodě nebo zdraví.

Z tohoto ustanovení vyplývá, že cit. zákon se vztahuje pouze na ty příslušníky SOS, kteří zahynuli v souvislosti s bojem proti nepřátelské činnosti v roce 1938, nebo byli v souvislosti s tímto bojem omezeni na osobní svobodě (zajetím, odvečením do říše) nebo utrpěli zranění event. jinou újmu na zdraví. Nevztahuje se už ale na další účastníky tehdejších bojů z řad SOS a nevztahuje se také na ty, kteří se těchto bojů nezúčastnili v řadách SOS, např. na příslušníky vojenských pohotovostních jednotek, nebo na ty, kteří se tehdy bránili útokům SdP, nebo později SFK, v pohraničí jako neorganizovaní jednotlivci.

Dále je třeba upozornit na to, že účastníkem boje za národní osvobození ve smyslu cit. zákona může být oprávněná osoba z řad příslušníků SOS pouze za předpokladu, že splňuje i ustanovení § 1 odst. 4 (týkající se státního občanství) a § 1 odst. 3 písm. a) až f) cit. zákona, kde je stanoveno, za jakých podmínek se tímto účastníkem národního boje za osvobození nemůže stát (např. se zřetelem na případné dobrovolné členství ve fašistické organizaci apod.), i když splňuje ustanovení § 1 odst. 2 a odst. 4 cit. zákona.⁸⁶

2.2 Útěk některých českých obyvatel z pohraničí a jejich vyhnání

Psychický tlak a postupně se stále více projevující fyzický teror ze strany funkcionářů, členů a stoupců SdP vůči těm osobám, které zastávaly opačné názory než oni, nakonec vedl k tomu, že se tyto osoby snažily z pohraničí odjet. Už od května 1938 začalo mezi mnohými Čechy a zejména mezi židovským obyvatelstvem v pohraničí a také mezi levicově, nebo aktivisticky orientovanými Němci, sílit přesvědčení o nutnosti opustit domovy a odjet do vnitrozemí. K tomu přistupovaly i obavy z války a jejího dopadu na tato osoby v národnostně vyostřeném prostředí.

K odjezdům (odchodům) docházelo v roce 1938 v několika etapách. V první etapě, tedy zhruba v době od května 1938 do podpisu Mnichovské dohody, vrcholilo koncem září 1938. Ze shromážděných údajů vyplývá, že k 27. září 1938 lze předpokládat asi 24 tisíc takových uprchlíků.⁸⁷

Ve vzpomínkách mnohých českých účastníků tehdejších událostí se často objevuje údaj o tom, že tyto osoby byly tehdy ještě v dětském věku, nemohou ale zapomenout na to, že stále častěji bývaly na cestě do školy a zpět napadávány, často i fyzicky, dětmi německé národnosti. Také je v těchto vzpomínkách uváděna celkově rostoucí agresivita z německé strany v té době.⁸⁸

V údajích shromážděných Ústavem pro péči o uprchlíky,⁸⁹ jsou lidé, kteří odcházeli z pohraničí českých zemí do 12. září 1938 označováni jako osoby, které se stěhovaly a zachraňovaly spíš majetek než životy a že mezi nimi převažovaly osoby zámožné. Po 12. září 1938, tedy po Hitlerově vystoupení na norimberském sjezdu nacistické strany a pokusu SdP a jejich přívrženců o povstání, převažovaly mezi lidmi, kteří opouštěli pohraniční oblasti, osoby z nižších vrstev.

Zhruba do 12. září 1938, příp. do poloviny září 1938, měly osoby, které opouštěly pohraničí, relativně čas si rozmyslet, jak dál jednat, kam jít ve vnitrozemí, jak případně zabezpečit opouštěný majetek apod. V té době také odjížděly některé manželky a rodiny Čechů z pohraničí k jejich příbuzným do vnitrozemí a nebylo zcela jasné, zda tam budou jen krátkodobě, než se situace

v pohraničí zklidní a nebo tam budou delší dobu.

Po vyostření situace, po 12. září 1938 a zvláště v poslední třetině září 1938, už šlo často o rychlý a vynucený útěk. Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, že se velmi často jednalo o vyhnání a že osoby, které opouštěly pohraničí, byly v těch dnech pod psychickým tlakem, doprovázeným i rostoucími fyzickými útoky ze strany tamních příslušníků SdP a jejich stoupců.⁹⁰

Opouštění pohraničních oblastí se v té době týkalo všech skupin českého obyvatelstva, v září 1938 i některých pracovníků stavebních firem na opevněních. Netýkalo se pochopitelně vojáků a příslušníků SOS, kteří zabezpečovali ochranu hranic, kteří v podstatě nemohli a ani v té době nechtěli, své pozice opustit. Z logiky věci vyplývá, že nejmenší procento uprchlíků v té době bylo z rodin českých starousedlíků, zejména z řad zemědělců, jejichž rodiny v pohraničních oblastech žily po staletí.

Na druhé straně odcházela z pohraničí i značná část německých obyvatel. Byli to ti, kteří podporovali Henleinovu politiku, zvláště z oblastí těsně kolem hranic. Odcházeli ale opačným směrem, často z obav před válkou, ale i ze snahy vyhnout se případnému postihu úřadů ČSR za svou protičeskoslovenskou činnost, nebo ve snaze zapojit se do nejrůznějších aktivit pozdějšího SFK.

Kolem 14. září 1938 údajně např. v oblasti kolem Českého Dubu utíkal směrem do říše velký počet Němců, opačným směrem prý směřoval velký počet aut s židovským a českým majetkem.⁹¹

3. Mnichovský diktát a jeho důsledky pro Československo

Rok 1938 neznamenal jen cestu ke křižovatce ve vztazích mezi Čechy a Němci v ČSR, ale byl to i rok celkových změn ve vývoji v Evropě.

Od nástupu A. Hitlera k moci v sousedním Německu, které bylo přebudovááno na tzv. třetí říši, od roku 1939 označovanou Velkoněmecká říše,⁹² se dosavadní versailleský systém stále více dostával do defenzivy. Snaha udržet ho, narážela na sílící pozice Německa v Evropě a jeho snahu rozbít dosavadní status quo, dosáhnout jeho revize a nakonec jeho odstranění. Politika usmiřování (tzv. appeasementu), kterou ve 30. letech minulého století uplatňovaly politické reprezentace Francie a především Velké Británie, tento vývoj umožňovala.⁹³

Dne 15. září 1938 se konalo z iniciativy tehdejšího britského předsedy vlády N. Chamberlaina setkání s A. Hitlerem v horském sídle německého vůdce Berchtesgadenu. Předmětem jednání byly zhoršující se vztahy mezi Čechy a Němci v pohraničí ČSR a jejich řešení. Při tomto setkání A. Hitler důrazně sdělil, že žádá odstoupení československého pohraničí, a pokud se tak nestane, mohlo by dojít k válce.⁹⁴ N. Chamberlain vyjádřil ochotu se s ním v této věci dohodnout a jeho požadavkům vyhovět.

V dalším jednání se mu podařilo přesvědčit československého spojence, Francii, ke společnému postupu.⁹⁵ Obě západní velmoci, které tak významně pomáhaly při vzniku československého státu za první světové války, sledovaly politiku ústupků v Evropě a doufaly, že touto cestou předejdou hrozícímu válečnému konfliktu.

Rozhodující vliv měla Velká Británie, která byla spojencem Francie. Dlouhodobě ale dávala najevo, že otázky vývoje ve střední Evropě nejsou pro ni rozhodující. Francie, která byla ekonomicky slabší, než britský partner, měla s Československem spojeneckou smlouvu a měla zásadní zájem na udržení versailleského systému, ukazovalo se však, že její vliv a pozice v mezinárodní politice slábnou a je značně závislá na britské podpoře.⁹⁶

Francouzský předseda vlády E. Daladier ze začátku nechtěl v otázce československých ústupků N. Chamberlainovi vyjít vstříc, nakonec ale

souhlasil s tím, že obě západní velmoci zapůsobí rozhodným způsobem na československou vládu, aby výsledky berchtesgadenských jednání přijala.⁹⁷ Anglo - francouzská nota předložená československé vládě dne 19. září 1938 žádala, aby Československo souhlasilo s odstoupením pohraničních území, kde převažovalo německé obyvatelstvo.⁹⁸

Nóta nepočítala s plebiscitem, který by později mohl způsobit rozpory, počítala však s vytvořením mezinárodního výboru, kterého by se zúčastnil i československý zástupce, jenž by se podílel na vytyčení sporných německých území v pohraničí a mezinárodnímu výboru byla přiznávána i určitá práva v případě výměny obyvatelstva na základě opce. Nóta byla sepsána s cílem dosáhnout urychleného přijetí stanovených požadavků. Z hlediska ústavního a mezinárodního práva byla pro svůj charakter zcela nepřijatelná.

Československá vláda odpověděla na uvedenou notu sdělením ze dne 20. září 1938. Zdůraznila v něm, že změny hranic může na základě ústavních norem upravit pouze československý parlament, v opačném případě by šlo o zásah do suverenity státu a jeho následné rozložení. V otázce Němců z pohraničního území se vyjádřila tak, že mnoho z nich by nechtělo být součástí německé říše a v případě jejich stěhování do zbylého československého státu by vznikaly nové národnostní problémy. Dále poukazovala na arbitrážní dohodu uzavřenou mezi Československem a Německem ve švýcarském Locarnu dne 16. října 1925, jejíž článek 1. přímo stanovil pro řešení jakéhokoli sporu, který by v budoucnu vznikl mezi signatáři této smlouvy, rozřešení pomocí rozhodčího soudu nebo Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti.⁹⁹

Velká Británie a Francie neakceptovaly stanovisko československé vlády a zesílily na ni tlak, aby ustoupila. Věděly, že kdyby bylo odmítavé stanovisko ČSR předloženo A. Hitlerovi, který se netajil tím, že by mu válka s Československem přišla vhod, ten by ho nepřijal a využil by ho proti nim. Na základě jejich vystupňovaného tlaku byly jejich návrhy nakonec vládou přijaty jako celek. Výslovně ale československá vláda požádala o poskytnutí záruk na další existenci státu, to ale nebylo nikdy splněno.¹⁰⁰

Právě skutečnost, že slíbená záruka nebyla nikdy poskytnuta, zpochybňuje pozdější tvrzení, že ČSR dne 21. září 1938 v zásadě svolila k odstoupení „Sudet“, a že je tento souhlas platný i z hlediska mezinárodního práva (přestože byla porušena Mnichovská dohoda Německem v březnu 1939).¹⁰¹

Jak byla jednání československé vlády a prezidenta E. Beneše v otázce „Sudet“ vyčerpávající, dokládá i článek na titulní straně Národních listů nazvaný: „Anglo-francouzské návrhy přijaty. Nepřetržité porady presidenta republiky, vlády a koaliční dvacítky,“¹⁰² která podle článku jednala o britsko-francouzských návrzích v pozdních nočních hodinách až do samého rána a teprve v dopoledních hodinách se usnesla na jejich přijetí.¹⁰³

Proti politice ústupků se uskutečnily v Praze (tam už dne 21. září 1938) a dalších městech demonstrace. Bylo odmítáno přijetí anglo-francouzských požadavků, byly pronášeny odmítavé projevy a žádána větší rozhodnost.

Objevovaly se výzvy k odstoupení prezidenta E. Beneše a celé vlády. Nakonec byl vytvořen Výbor na obranu republiky, v jehož čele stál poslanec L. Rašín. Tento výbor stál v čele akcí uskutečňovaných tehdy na obranu republiky. Za této situace vláda M. Hodži odstoupila a byla vytvořena nová vláda v čele s generálem J. Syrovým, bývalým legionářem, v kterém lidé viděli novou naději na neústupnou politiku vůči hrozbám ze strany Německa.¹⁰⁴

Mezinárodní situace se však dále vyostřovala. Došlo k druhé návštěvě N. Chamberlaina u A. Hitlera, a to ve dnech 22. – 23. září 1938 v lázních Godesberg. Pozitivně naladěný N. Chamberlain byl v té době přesvědčen, že nebezpečí války bylo již zažehnáno a A. Hitlera seznámil s přijetím berchtesgadenských závěrů československou vládou. Byl však překvapen novými požadavky A. Hitlera ve věci „Sudet“ a také předloženými požadavky ve prospěch Polska a Maďarska. Britský ministerský předseda byl Hitlerovým sdělením zdrcen.¹⁰⁵

Memorandum předané dne 23. září 1938 N. Chamberlainovi obsahovalo šest bodů, které vyjadřovaly politiku stupňovaných nároků Německa vůči ČSR. Bylo v něm požadováno vyklizení většího území, než vplynulo

z jednání v Berchtesgadenu. Toto území mělo být předáno Německu dne 1. října 1938,¹⁰⁶ s tím, že československé ozbrojené složky ho opustí.

Později mělo být také určeno území, kde by se konalo lidové hlasování obyvatelstva, které se mělo vyjádřit prostou většinou o začlenění vymezeného území buď do Československa, nebo naopak do Německa.¹⁰⁷ Na jeho průběh měla dohlížet mezinárodní komise.

Žádáno také bylo, aby na odstoupeném území bylo ponecháno veškeré vybavení včetně vojenského, hospodářského a jiného materiálu. Toto vybavení nemělo být poškozené a mělo být předáno v takovém stavu, aby bylo schopno provozu. A. Hitler také stanovil, že československá vláda propustí všechny zatčené osoby německého původu, které byly stíhány za politické trestné činy a také propustí všechny osoby německého původu ze svých vojenských řad.¹⁰⁸

Nové požadavky A. Hitlera byly v té době pro britského předsedu vlády nemilým překvapením a on sám začal výsledky svého dosavadního úsilí zpochybňovat.¹⁰⁹ Za nové situace britská a francouzská vláda sdělily Československu, že na sebe nemohou za této situace vzít odpovědnost, aby radily ČSR nemobilizovat.¹¹⁰ Změna situace v mezinárodních vztazích a pokračující boje v pohraničních oblastech s jednotkami SFK uspíšily rozhodnutí československé vlády mobilizovat ještě ten den branné síly státu.

Byla vyhlášena všeobecná mobilizace¹¹¹ a Československo se připravovalo na blížící se válku a na obranu svého území. A. Hitler dal prezidentu E. Benešovi ultimatum do 28. září 1938, do 14 hod., aby přijal požadavky na odstoupení „Sudet“, jinak německý stát přistoupí k všeobecné mobilizaci.¹¹²

Přes všechna slovní prohlášení o odhodlání k boji směřoval vývoj k „mnichovskému výsledku“. V té době byly už západní velmoci rozhodnuty dosáhnout dohody s Německem téměř za každou cenu.

Z podnětu britské diplomacie byl nakonec požádán o zprostředkovatelskou roli italský diktátor B. Mussolini¹¹³ a za jeho přispění se podařilo uskutečnit konferenci čtyř velmocí, na které zasedli jejich představitelé, N. Chamberlain, E. Daladier, A. Hitler a B. Mussolini. Jednání probíhalo dne 29.

září 1938 a protáhlo se přes půlnoc až do druhého dne, 30. září 1938.

Československo přizváno nebylo. Přesto jeho delegace do Mnichova odjela, do vývoje jednání však zasáhnout nemohla a ani nesměla.¹¹⁴ Výsledkem jednání na konferenci byla dohoda (ke které byl přiložen dodatek Francie a Velké Británie o mezinárodní záruce nových hranic československého státu a doplňující prohlášení o mezinárodním výboru a nutnosti řešení problému polské a německé menšiny),¹¹⁵ která je také označována za „mnichovský diktát“. Pro Československo měla tragické důsledky.

Podepsaní účastníci konference v této dohodě vyjádřili souhlas s odstoupením československého území, jehož obyvatelstvo tvořilo přes 50% tamního německého obyvatelstva, sousednímu německému státu. Mnichovská dohoda se dále mj. zabývala právem opce, ukládala Československu propustit do čtyř týdnů německé občany (na jejich žádost) z československých ozbrojených sborů, vězně německé národnosti odsouzené za politické delikty a vyklidit pohraniční území bez poškození jeho zařízení. Konečné vytyčení hranic měl provést mezinárodní výbor.¹¹⁶

Dne 1. října 1938 mělo začít obsazování území, které bylo označeno na mapách přiložených k Mnichovské dohodě. Konkrétně I. úsek – ve dnech 1. a 2. října 1938, II. úsek – ve dnech 2. a 3. října 1938, III. úsek – ve dnech 3., 4. a 5. října 1938 a IV. úsek – ve dnech 6. a 7. října 1938. Tzv. V. úsek, který nebyl na mapách vyznačen a měl být vymezen mezinárodní komisí (která se skládala ze zástupců Německa, Velké Británie, Francie, Itálie a Československa), měl být obsazen do 10. října 1938. Mezinárodní komise měla také určit území, kde se bude konat plebiscit.

(Největší problémy představovalo stanovení hranic V. pásma. A. Hitler vyžadoval jako kritérium pro jeho stanovení 51% většinu obyvatel německého původu podle sčítání z roku 1910. Mezinárodní výbor došel k rozhodnutí dne 5. října 1938, podřídil se jeho návrhu a stanovil, že ve dnech 8. až 10. října 1938 začne vyklizování všech území, kde je 51% většina německých obyvatel. Na základě vytyčování hranic V. pásma došlo k zabírání českých oblastí na Bílovecku,

okolí Zábřehu, Opavy, Břeclavi a dalších míst. To vyvolávalo zároveň další odchody českého obyvatelstva z pohraničí a Československá republika tímto postupem ztratila další území ze své rozlohy.)¹¹⁷

Vláda a prezident republiky přijali podmínky mnichovské konference dne 30. září 1938. Důvodem byla snaha vyhnout se válce s Německem, ale také i s Polskem a Maďarskem.¹¹⁸

Mnichovská dohoda byla uzavřena a uplatňována v rozporu s normami mezinárodního práva a s ústavu a právním řádem Československa. Od samého začátku je neplatná, Československo nebylo účastníkem jednání, tuto smlouvu neuzavřelo a její obsah byl koncipován v jeho neprospěch. Jejím uzavřením účastníci dohody porušili své dřívější mezinárodně právní závazky nepoužívat síly nebo hrozby silou v jednáních mezi státy.¹¹⁹

Mnichovskou dohodu nakonec porušil i sám A. Hitler, když dne 15. března 1939 zřídil Protektorát Čechy a Morava a okupoval zbývající území českých zemí. Neplatnost Mnichovské dohody nakonec uznala v průběhu druhé světové války i Velká Británie, Francie a Itálie, po válce také Německá demokratická republika a za nulitní ji prohlásila i Spolková republika Německo. Na základě Konference OSN v letech 1968 - 1969 o správnosti mezinárodních smluv byla také prohlášena za neplatnou a nulitní smlouvu.¹²⁰

Mnichovskou dohodou územní ztráty Československa nekončily. Ještě před jejím podepsáním se s územními nároky přihlásily Polsko a Maďarsko. Jejich vyslanci jednali dne 20. září 1938 s A. Hitlerem o možném postupu proti Československu.

Dne 30. září 1938 odevzdalo Polsko československé vládě nótu, ve které požadovalo odtržení některých československých území obývaných převážně Poláky, a to do 1. října 1938 do 12. hod. Tento krok československá vláda za tehdejší nepříznivé mezinárodní a vojenské situace akceptovala a na základě uvedené nóty souhlasila s odtržením území o rozloze 869 km² na Těšínsku¹²¹ a dalších na severním Slovensku. Podle Vídeňské arbitráže ze dne 2. listopadu 1938 bylo odtrženo také území ve prospěch Maďarska, a to přes 11 tisíc km².¹²²

Ztráty Československa, představovaly asi 41 098 km², tj. 29,26% území. Z celkového počtu obyvatel celá republika ztratila asi 4 879 000 obyvatel, tj. 33,12%. V pomnichovské republice tvořili Češi 6 846 000 obyvatel, tj. 69,94% a spolu se Slováky 9 300 000 obyvatel, tj. 94,85%. Němců žilo na jejím území 395 000 obyvatel, tj. 4%, Maďarů asi 100 000, tj. asi 1% obyvatel.¹²³

Pokud jde o zemědělství, nebyly tyto ztráty pro české země rozhodující, daleko složitější však byly ztráty v průmyslu. Týkaly se především energetické základny a těžkého průmyslu, u lehkého průmyslu postihly jeho některá odvětví. Těžce byla narušena doprava a finanční sektor.¹²⁴

Vážným důsledkem Mnichova byla také celková změna mezinárodního postavení československého státu, změna jeho vnitřního uspořádání a vnitřní politiky, která se postupně začala přizpůsobovat sousednímu německému státu.¹²⁵

4. Postoj českého obyvatelstva v pohraničí k „Mnichovu“

Po podpisu mnichovské dohody zavládlo ve světě obrovské nadšení. Začalo to ještě v Mnichově, kde byli pozdravováni signatáři dohody mnichovskými obyvateli¹²⁶ a pokračovalo to nadšením, nebo aspoň vyjadřovaným uspokojením z dosaženého výsledku, v dalších státech tehdejšího světa. Ohromné nadšení zavládlo zvláště ve Velké Británii a překvapivě ve Francii. Ti, kteří nesouhlasili, nebo pochybovali o správnosti mnichovského rozhodnutí, byli v menšině a jejich hlas neměl v té době rozhodující vliv.¹²⁷ Vyjadřované nadšení a souhlas s výsledky mnichovské konference ve světě kontrastovaly s negativními pocity českého obyvatelstva v republice.

Dne 30. září 1938 byli ještě v noci českoslovenští zástupci informováni o výsledku jednání v Mnichově. Bylo jim sděleno, že se na československou odpověď nečeká, a že rozhodnutí konference je v podstatě přijaté bez ohledu na stanovisko ČSR.¹²⁸ Text Mnichovské dohody byl oficiálně Československu předán prostřednictvím německého diplomatického zástupce ráno dne 30. září 1938.¹²⁹ O jejím obsahu probíhala celé dopoledne složitá jednání prezidenta E. Beneše s představiteli politických stran a s vládou. Podrobně byla probírána, později i za účasti některých generálů československé armády, otázka odstoupení pohraničního území a možnost na toto řešení nepřistoupit a bránit se.¹³⁰

Nakonec bylo rozhodnutí vyplývající z Mnichovské dohody přijato, přestože odstoupení pohraničí nebylo odsouhlaseno parlamentem. V této souvislosti je třeba mj. poukázat na ustanovení § 3 hlavy první zákona č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Z něho vyplývá, že území Československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou být měněny jen ústavním zákonem. Pravomoci prezidenta republiky byly vymezeny tímto zákonem v ustanovení § 6 a násl. Smlouvy, které se týkaly změny státního území sjednané a ratifikované prezidentem, vyžadovaly souhlas Národního shromáždění udělený formou ústavního zákona.¹³¹

I potom, v době, kdy už bylo rozhodnuto, se ale někteří politici a představitelé československé armády snažili o určitý zvrát vývoje a ještě v pondělí dne 3. října 1938 se pokoušeli přesvědčit prezidenta E. Beneše, aby zastavil vyklizování

pohraničních oblastí a aby se Československo postavilo na odpor. Tyto pokusy ale skončily neúspěšně.¹³² Nejen v Praze, ale i v jiných městech Československa, se objevovala snaha ani v této situaci se nevzdávat možnosti odporu a tlaku na odstoupení pohraničních oblastí neustupovat.¹³³

Takové názory, na rozdíl od situace těsně před všeobecnou mobilizací, už ale v té době mezi českou veřejností jednoznačně nepřevládaly. Jestliže zhruba před týdnem byla pro ni charakteristická vůle k odporu a ochota a nadšení k boji, v této době naopak převládla skepse, rozčarování z výsledků „Mnichova“, pocit zrady a znechucení z toho, že Československo bylo vlastně předhozeno nacistickému Německu jako oběť k zachování míru. Rezignace převládala a jejím výrazem byla i abdikace E. Beneše na postavení prezidenta československého státu dne 5. října 1938. Ten později, dne 22. října 1938, odletěl jako soukromník s manželkou do Velké Británie.¹³⁴

Myslím, že tehdejší situaci přibližuje vzpomínka jedné sedmnáctileté dívky, která později uvedla: „...bylo takového nářku, jak jen to mohla vláda připustit, aby to dostali, vždyť v každém bylo takové odhodlání bojovat.“¹³⁵ V pohraničí – v české veřejnosti, mezi židovským obyvatelstvem a některými Němci, kteří se nechtěli podvolit henleinovské agitaci, byly pocity zrady a opuštění podobné. Mezi těmito lidmi však o to těžší, že museli zároveň řešit zásadní otázku jejich další existence. Buď opustit pohraničí, a nebo se přizpůsobit a doufat, že nějakým způsobem, příp. i za cenu kompromisů s nastupující mocí, novou situaci zvládnou a přežijí.

Tyto lidi v pohraničí ohrožovalo nebezpečí vyplývající z jejich dosavadních postojů proti henleinovcům, dosavadních postojů národnostních a velmi často i jen proto, že byli jiného politického názoru, vycházeli z jiné ideologie, byli jiné národnosti, příp. jiné rasy. Mnozí z nich pocházeli z rodin, které žily v pohraničních oblastech delší dobu. Živili se prací v zemědělství nebo jako řemeslníci, event. jako obchodníci nebo podnikatelé a mnozí měli silný citový vztah k půdě a k tamnímu kraji. Jeho opuštění bylo pro ně zvláště těžké a mnozí, kteří odešli, se, pokud to bylo jen trochu možné, vraceli později zpět.

Domnívám se, že právě z řad zemědělců, řemeslníků a obchodníků byli ti,

kteří nakonec v pohraničí zůstali a snažili se nové poměry přežít. Z údajů týkajících se života v odtrženém pohraničí vyplývá, že v těchto oblastech zůstala většina českého obyvatelstva¹³⁶, ale i část Němců odmítajících politiku henleinovců a část židovského obyvatelstva. I jim všem hrozilo za nové situace nebezpečí a řada z nich ho po změně poměrů také zažila. Češi např. v podobě urážek nejružnějšího druhu (někteří i fyzického napadání), hospodářského a sociálního postihu a zejména nelítostného národnostního útlaku.¹³⁷

Němečtí a židovští obyvatelé z této skupiny osob byli postiženi ještě krutěji. Odhady celkového počtu německých osob, kteří především z politických důvodů v roce 1938 opouštěli pohraničí, se různí. Jsou uváděna čísla od 10 do 30 tisíc osob, případně i 100 tisíc osob. Z nich se údajně 20 tisíc vrátilo zpět, a to buď z vlastní vůle, a nebo proto, že některé pomnichovské československé úřady tyto osoby vracely zpět, někdy i proto, že se počítalo s plebiscitem pro V. pásmo.¹³⁸ V březnu 1939 bylo na území pozdějšího Protektorátu Čechy a Morava asi 12 500 těchto osob, z nich asi 7 tisíc odešlo do zahraničí a asi 5 tisíc jich bylo vráceno do pohraničí.¹³⁹ Ti, kteří neodešli, byli mnohdy v září a začátkem října 1938 bití a ponižováni, včetně některých příslušníků jejich rodin a řada z nich byla brzy poslána do koncentračního tábora.

Pokud jde o židovské obyvatelstvo, není možné dosud přesně určit jeho celkový počet, který zůstal v odtrženém pohraničí a kolik židovského obyvatelstva odešlo do vnitrozemí, případně do zahraničí. Řada z nich se totiž hlásila jak k české národnosti, tak i k německé národnosti, případně k židovské a jiné národnosti. Podle sčítání obyvatel z roku 1930 žilo na území pozdější tzv. sudetské župy necelých 25 tisíc obyvatel (cca 24 880), z nich bylo asi 5 270 Židů. Od května 1938 však mnozí odcházeli do vnitrozemí. Po příchodu říšskoněmeckých jednotek do pohraničí byli židovští občané propouštěni z úřadů, byly bojkotovány jejich obchody a živnosti a stávali se oběťmi pogromu, jako např. za tzv. křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938, později byli transportováni do koncentračních táborů a tam hromadně zabíjeni.

V jedné ze vzpomínek na události v pohraničí se např. uvádí, že u vchodu

restaurace, kam chodili mladí lidé tancovat, byl nápis, že židé (Židé - Juden) a Češi nejsou vítáni.¹⁴⁰

Pokud jde o české obyvatelstvo, muselo řešit zásadní otázku jeho dalšího národního vývoje v pohraničí. Češi se museli mnohdy ze dne na den rozhodnout, zda zůstat nebo odejít. Ti, kteří se rozhodli pro opuštění pohraničí, byli později československými úřady nazýváni jako uprchlíci nebo jako přestěhovalci. Jejich odchod nebo odjezd je charakterizován různě, jako vysídlování, násilné vystěhování, vyhnání apod. Každý tento pojem je v podstatě spjat s nedobrovolným opouštěním území obyvateli, kteří byli s uvedenými oblastmi pohraničí nejrůznějším způsobem spjati.

Pokud nebudeme počítat vojáky, příslušníky SOS (a vnitrozemské pracovníky ze staveb opevnění), kteří opouštěli pohraničí na základě rozkazů v důsledku Mnichovské dohody, jednalo se o několik skupin českého obyvatelstva. První skupinu tvořili lidé, kteří byli henleinovci nenáviděni pro svou národní a politickou činnost před „Mnichovem“ a kterým skutečně šlo v té době často o holý život. Byli to mnohdy příslušníci Sokola, levicových a dalších politických stran, bývalí legionáři, starostové, členové obecních zastupitelstev aj.¹⁴¹

Další skupinu tvořili především státní zaměstnanci a poslední, početně velmi silnou, tvořili většinou prostí lidé, řemeslníci, dělníci a někteří zemědělci. Osoby, které nebyly přímo ohroženy na životě, nechtěly však žít v pohraničí pod cizí nadvládou a měli nejrůznější obavy z různých obtíží v budoucnu.¹⁴² Později bylo uváděno, že v případě uprchlíků šlo o opuštění pohraničí pro skutečné konflikty, obavy ze skutečných konfliktů a ostatní důvody.¹⁴³

Československá vláda reagovala na příliv uprchlíků teprve v listopadu 1938 vydáním vládního nařízení č. 292 ze dne 11. listopadu 1938, kterým zřídila Ústav pro péči o uprchlíky, jehož hlavním úkolem byla podle ustanovení § 2 policejní, zdravotní, sociální péče, poskytnutí ubytování, stravování a vyhledání vhodného zaměstnání.¹⁴⁴ Obyvatelé prchající z obsazeného území začali být nazýváni uprchlíky, což také vyplývalo z ustanovení § 19 jednacího řádu Ústavu pro péči o uprchlíky, podle kterého byl za uprchlíka považován ten: „kdo opustil po 20.

květnu 1938 nebo opustí území, postoupené Německu, Polsku nebo Maďarsku a měl v den 20. května 1938 československou státní příslušnost, ať již příslušel domovským právem do území postoupeného nebo nynějšího území československého státu.“¹⁴⁵

Od 13. října 1938 bylo výnosem tehdejšího ministerstva vnitra č. j. 24 829/1938 zavedeno policejní hlášení osob opouštějících pohraničí. Tyto osoby byly zároveň povinny vyplnit přihlašovací list, který jim stvrzoval postavení uprchlíka.¹⁴⁶ Také vyhláškou tehdejšího ministerstva sociální péče ze dne 22. listopadu 1938 byla zavedena povinná evidence všech uprchlíků, kteří se k 5. prosinci 1938 zdržovali na území Čech a Moravy.¹⁴⁷ Na základě této vyhlášky byly osoby povinny vyplnit sčítací arch, který sloužil jako soupis všech uprchlíků, kteří využívali služeb této instituce.¹⁴⁸

Ústav pro péči o uprchlíky nebyl jediným, který poskytoval služby těmto osobám a existovaly i jiné organizace zabývající se poskytováním takových služeb. Mezi ně patřily např. Československý červený kříž, Svaz obranných jednot, Československá obec sokolská, církevní organizace aj.¹⁴⁹

Záležitosti osob opouštějících odstoupené pohraničí byly problémem nejen materiálním, ale i morálním, a to jak pro obyvatelstvo pomnichovské republiky, tak i pro československou vládu a uprchlíky samotné. Např. podle svědectví jedné z osob, která jako mladistvá musela opustit pohraničí, jim lidé ve vnitrozemí vyčítali, že odešli.

„Těžko se dá popisovat vše, co jsme tenkrát prožily, přečpané vlaky, lidi s ranci, v Praze chaos, nejistota, do čeho jedem a co bude dále. Potom zase, co se děje doma, u nás na severu. Dodnes však nemohu zapomenout, co jsme si ve vnitrozemí tehdy musely vyslechnout od obyvatel, že je to naše vina, co se stalo. Vždyť oni vůbec nevěděli, co se tady na severu v posledních 2 – 3 letech odehrálo – nic o řádění Němců, střílení Čechů na hranicích apod.“¹⁵⁰ V té době nechyběly ani hlasy, že uprchlíci berou lidem ve vnitrozemí práci, příp. že je připravují o „chleba“.

Důležitým dvoustranným právním aktem byla smlouva č. 300/1938 Sb. ze

dne 20. listopadu 1938 uzavřená mezi tehdejšími Česko-Slovenskem¹⁵¹ a Německem o otázkách státního občanství a opce, kterou bylo stanoveno, že německou státní příslušnost a zároveň pozbývající československou státní příslušnost nabyli ti, kteří měli své bydliště 10. října 1938 na území, které bylo odtrženo německou říší s účinkem od 10. října 1938 a zároveň se narodili před 1. lednem 1910 na území připojeném k německé říši.

Děti a vnuci osob, kteří takto nabyli občanství, získali také německou státní příslušnost, to se týkalo i manželek těchto osob. Pokud ale manžel nenabyl takto státní příslušnost, manželka též německou státní příslušnost nenabyla. Důležitým z hlediska vysídlování českých obyvatel z pohraničí bylo ustanovení § 2 této smlouvy, které určilo možnost německé vlády žádat, aby českoslovenští státní občané neněmecké národnosti, kteří nenabyli německou státní příslušnost a přistěhovali se od 1. ledna 1910 do oblastí odtržených Německem, opustili toto území do tří měsíců.

Stejným způsobem bylo toto ustanovení upraveno i pro osoby německé národnosti, které se přistěhovaly na zbývající území Československa od 1. ledna 1910 a zároveň bylo těmto osobám i osobám, které optovaly pro jinou státní příslušnost než měly dosud, touto smlouvou podle ustanovení § 12 umožněno vzít si sebou veškerý svůj movitý majetek, kromě cenných papírů a hotových peněz, které měly podléhat zvláštní dohodě, což znamenalo, že tyto osoby přicházely do československého vnitrozemí bez většího finančního zajištění a bylo pouze na československém státě, aby se o tyto osoby postaral a přijal je na své území.

Právo opce bylo v této dvoustranné smlouvě upraveno v ustanoveních § 3 a 4, které umožňovaly osobám nabývajícím určitou státní příslušnost, optovat pro jinou státní příslušnost, a to do 29. března 1939.¹⁵²

Sčítání československých obyvatel ve třicátých letech minulého století proběhlo v roce 1930, v roce 1939 jen částečně na území odtrženého pohraničí. V roce 1938, který je pro přesídlení obyvatelstva v Československu zásadní, nebylo sčítání obyvatel provedeno, protože se počítalo podle zákona č. 256/1920

Sb., o sčítání lidu, že bude uskutečněno podle ustanovení § 2 v pětiletých lhůtách.¹⁵³ Další sčítání by proběhlo tedy v roce 1935, kdy by se lépe podařilo objasnit počet obyvatelstva žijícího v československém pohraničí. Z finančních důvodů bylo ale od toho upuštěno a následně bylo zavedeno zákonem č. 47/1927 Sb., o sčítání lidu,¹⁵⁴ znovu desetileté sčítání podle rakousko-uherského vzoru z roku 1869.¹⁵⁵

V roce 1930 žilo na československém území 14.730.000 osob, z toho odhadem v roce 1938 v okupovaném pohraničí celkem 3.585.000 československých státních příslušníků.¹⁵⁶ Na základě těchto údajů lze usuzovat, že v okupovaném pohraničí žilo kolem 820.000 – 825.000 Čechů.¹⁵⁷

Tento počet se v pomnichovském období značně snížil.¹⁵⁸ Údaje týkající se počtu českých obyvatel, kteří odešli z pohraničí po Mnichovské dohodě od září 1938 do září 1939 se v literatuře liší o tisíce obyvatel.¹⁵⁹ Téměř každý z autorů zabývajících se touto problematikou se snaží počet obyvatel vypočítávat na základě různých statistických údajů z let 1930, odhadovaných údajů z roku 1938 a 1939 a docházejí k rozdílným číslům. Někteří započítávají do celkového počtu uprchlíky ze Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Veškerý počet evidovaných uprchlíků (československých státních příslušníků) ke dni 1. září 1939 lze odhadovat na 193.000, z toho uprchlíků české národnosti bylo asi 160.000, a to ke dni 1. září 1939.¹⁶⁰ Počet uprchlíků z odstoupeného pohraničí Německu se tehdy pohyboval kolem 140.000.¹⁶¹ Je třeba však uvést, že do uvedených počtů nebyli zahrnuti státní zaměstnanci, kteří nevyplňovali přihlašovací listy ani sčítací archy určené uprchlíkům, protože stále pobírali služební plat a nepotřebovali péči, kterou Ústav pro péči o uprchlíky poskytoval. Jejich přesný počet není proto znám, odhaduje se však asi na počet 50.000 osob.¹⁶² Se zřetelem k tomuto vývoji lze celkový počet obyvatel české národnosti, kteří opustili pohraniční území českých zemí (včetně zaměstnanců) odhadnout na 190.000 osob.

4.1 Vyhnání českých obyvatel a jejich vysídlení z odtrženého pohraničí v říjnu 1938

Domnívám se, že pojem vyhnání českých obyvatel, který znamená násilné donucení k opuštění obydlí nebo bydliště, se vztahuje především k druhé polovině září 1938 a následným událostem do 20. listopadu 1938, kdy byla podepsána smlouva č. 300/1938 Sb. ze dne 20. listopadu 1938, uzavřená mezi tehdejšími Česko-Slovenskem a Německem o otázkách státního občanství a opce.

V této souvislosti je třeba poukázat na skutečnost, že k vyhánění českých obyvatel, židů a německých odpůrců politiky K. Henleina docházelo už před jednáním mnichovské konference. Přitom Ústavou ČSR byla každému československému státnímu občanu zaručena rovnost (§ 106), svoboda osobní a majetková (§ 107) a možnost usazovat se na kterémkoli místě republiky (§ 108).¹⁶³

Toto vyhánění, příp. vytváření situace umožňující takový postup v důsledku činnosti SdP a jejich stoupenců a později v důsledku činnosti SFK, se mnohdy uskutečnilo pod hrozbou (event. i za použití) násilí. Odchod části německých obyvatel z příhraničních oblastí v té době do říše nesouvisel s tím, že by je event. československé orgány, případně jejich čeští sousedé, vyháněli nebo nutili k odchodu, ale souvisel s jejich očekáváním válečných akcí na tomto území a jejich zapojováním do iredentistické aktivity proti ČSR. Svědčí o tom nejen početní růst SFK v září 1938, ale i pozdější ocenění velkého počtu těchto obyvatel vyznamenáním za aktivní boj proti ČSR a rovněž za aktivní boj proti ČSR, za osvobození Sudet.

Jestliže vycházíme ze skutečnosti, že Mnichovská dohoda je neplatná od samého počátku, pak nejen vyhánění českého obyvatelstva, ale i německých odpůrců politiky K. Henleina a židů bylo jednoznačně protiústavní a porušením základních práv československého občana a za takové lze považovat i tehdejší vysídlování.

Přitom je třeba brát na vědomí, že pojem vysídlování, vysídlení, lze chápat jako institucionální rozhodnutí. Argumentace, že se jednalo pouze o několik desítek případů v době po Mnichovské dohodě, nebo později jen několik set¹⁶⁴, je pochybná sama o sobě, především však ve vztahu k výše uvedenému.

K vysídlování českého obyvatelstva docházelo v návaznosti na celkovou

politiku nacistické říše, která vytvořila, ve shodě se signatáři Mnichovské dohody, předpoklady pro to, aby české obyvatelstvo a další osoby opouštěly pohraniční oblasti. V této souvislosti proto neobstojí argumentace, že říšskoněmecké (nacistické) úřady české obyvatele k opouštění pohraničí nenutily.¹⁶⁵

K opouštění pohraničí těmito osobami docházelo jednak na základě tlaku z řad místních německých obyvatel v pohraničí – sousedů vyháněných Čechů a jednak v důsledku celkové nacistické politiky prováděné v té době. Svou podstatou přesahuje uvedené vyhánění a vysídlování zmíněné datum 20. listopadu 1938, i když se už (po tomto datu) neodehrávalo v tak vyhraněné podobě, ke které mnohdy docházelo koncem září a začátkem října 1938. V této souvislosti je třeba upozornit i na skutečnost, že v pohraničí byl většinou odcházejícími (odjíždějícími) osobami zanechán nemovitý (ale často i movitý) majetek. Otázka právních řešení jednotlivých záležitostí týkajících se majetkových sporů ve věci zanechaných domů, bytů, bytových zařízení osobami opouštějícími pohraničí, většinou v dalším období užívaných německým obyvatelstvem, byla velmi komplikovaná a její řešení se táhlo mnohdy až do konce války.¹⁶⁶ Z dnešního hlediska by zmíněné vyhnání a vysídlování představovalo řadu porušení základních práv a svobod.

K opouštění pohraničí, jak vyplývá z předchozích údajů, nedocházelo najednou a během několika dní. Poznatky z prvních měsíců nové správy ale přesvědčily řadu Čechů, že bude v jejich zájmu, aby pohraničí opustili. Docházelo k diskriminaci, výpovědím státních zaměstnanců, mnozí živnostníci museli bojovat s národnostním bojkotem, řemeslníci ztráceli uplatnění, rolníci byli nuceni odprodávat zemědělskou půdu apod.¹⁶⁷

K 1. říjnu 1938 bylo registrováno 28 137 uprchlíků, k 15. říjnu 1937 je uváděno 27 519 uprchlíků, avšak k 1. listopadu 1938 už 82 009 osob. V době mezi 1. a 15. říjnem 1938, tj. v době vojenské okupace říšskoněmeckými ozbrojenými silami a krátce po ní, došlo dokonce k návratu některých osob z vnitrozemí do pohraničí. Později, po seznámení se situací a po negativních zkušenostech týkajících se života v odtrženém pohraničí, se mnozí vraceli zpátky do vnitrozemí a s nimi odcházeli další Češi.

Přechodný pokles uprchlíků byl způsoben nejen návratem některých českých obyvatel (např. někým z rodiny) s cílem, zjistit jaká je v pohraničí situace, ale i tlakem pomnichovských československých úřadů na to, aby Češi neopouštěli svá bydliště a mohli ovlivnit případné lidové hlasování podle Mnichovské dohody. K takovému hlasování však nedošlo.¹⁶⁸

Nejvíce uprchlíků se uchýlovalo do vnitrozemí Čech. V listopadu roku 1938 byl počet uprchlíků v českém vnitrozemí větší o 31.000 než tomu bylo na Moravě¹⁶⁹ a větší příliv těchto osob na území Čech pokračoval i v dalších měsících, a to až do 1. září 1939. Početní stav uprchlíků české národnosti ke dni 1. listopadu 1938 se pohyboval kolem 68.000¹⁷⁰ z celkového počtu 82.000 uprchlíků československé státní příslušnosti.¹⁷¹ Je tedy zřejmé, že stoupal spolu s upevňováním nacistické moci v pohraničním území, jak ukazuje početní stav československých státních příslušníků ke dni 1. října 1938, který představoval asi 28.000 československých státních příslušníků.¹⁷²

Odtržení pohraničních území nacistickým Německem znamenalo pro Československou republiku značnou územní ztrátu (podle dnešního správního územního členění by zasáhla celkem jedenáct ze čtrnácti krajů, z toho Karlovarský kraj by byl podle dnešního uspořádání zabrán úplně celý). Ze vzpomínek pamětníků vyplývá, jak prožívali tehdejší události a okupaci pohraničí říšskoněmeckými jednotkami.

Podle nich první územní ztráty postihly jižní Čechy, které byly zabírány mezi 1. a 2. říjnem roku 1938. Zabrány byly např. Nová Bystřice, České Velenice, Omlenice, Dolní Dvořiště, Horní Dvořiště, Český Krumlov, Vimperk a další. Severní a východní Čechy byly zabírány ve dnech od 2. do 3. října roku 1938. Zabrány byly např. Štětí, Oldřichov, Česká Lípa, Varnsdorf, Rumburk, Jiříkov, Mimoň, Trutnov, Jablonec nad Nisou a další.

Ve dnech 3., 4. a 5. října roku 1938 docházelo k obsazení západních Čech, které byly ze čtyř vytyčených pásem rozsahem největší. Obsazení západních Čech postihlo např. Nýrsko, Kdyni, Poběžovice, Blížejov, Žihli, Dobřany u Plzně, Újezd nad Mží, Litice, Stříbro, Cheb, Nýřany a další. Ve dnech 6. a 7. října 1938

říšskoněmecká vojska obsadila poslední pásmo, které bylo vymezeno Mnichovskou dohodou, a to oblasti severní Moravy a Slezska. Obsazeny byly např. Mlýnický Dvůr, Bílá Voda, Šumperk, Bernartice, Vidnava, Rýmařov, Valšov, Bruntál, Třemešná, Krnov, Úvalno.¹⁷³

Dne 5. října 1938 stanovil Mezinárodní výbor konečnou hranici 5. pásma, které mělo být obsazeno říšskoněmeckým vojskem a do něhož byly začleňovány i čisté české oblasti. Při jeho vytyčování bylo zřejmé, že vedle územních nároků šlo nacistickému Německu také o co největší ochromení hospodářské a vojenské pozice zbývajících Čkoslovenska. Při vytyčování hranic hrály proto důležitou roli i otázky týkající se dopravy a průmyslu čkoslovenského státu.

Ve vzpomínkách účastníků uvedených událostí se složité geopolitické úvahy neobjevují, vyplývá z nich ale, že si tito lidé velmi konkrétně vzpomínali na spožití s německými občany ve 30. letech 20. století. Vyplývá z nich také, že vztahy mezi Čechy a Němci se začaly zhoršovat po nástupu A. Hitlera k moci a zejména v roce 1938. Z jednotlivých výpovědí těchto osob je zřejmé, že především události ze září roku 1938 byly pro většinu z nich nelehkým a někdy i traumatickým zážitkem, který je poznamenal na celý život. Dokládají složitou situaci českého obyvatelstva v roce 1938, různé formy zastrašování a napadání těchto obyvatel a lze z nich vyvodit i určité zobecňující poznatky o tom, že mnohdy narychlo museli Češi odjet z pohraničí, nechávali tam majetek a někteří, především z řad státních zaměstnanců, byli zavlčeni do německé říše a dlouhé měsíce věznění jako zločinci bez možnosti propuštění.¹⁷⁴

5. Vytvoření vzorové sudetské župy a české obyvatelstvo

Pojem župa, užívaný v odtržených pohraničních oblastech, lze vysvětlit jako územně správní celek, který je řízený pověřeným správcem.¹⁷⁵ Německá říše byla rozdělena na župy, jejímiž reprezentanty byli pověřeni župní vedoucí. Ti byli plně odpovědní a podřízeni německému vůdci A. Hitlerovi a zodpovídali se mu za správu jím svěřeného území. Do funkce župních vedoucích byli jmenováni nejvýznamnější představitelé, a členové Národně socialistické německé dělnické strany (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - NSDAP), tj. nacistické strany, kteří ve své podstatě ztělesňovali „vůdcovský princip“.¹⁷⁶ Postavení župního vedoucího bylo natolik významné, že do jeho pravomoci patřila kontrola všech politických vedoucích v nacistické straně, dohled nad administrativou a další podstatné kompetence. Župní vedoucí byli v podstatě vcelku nedotknutelní, neboť A. Hitler byl jediný, který je mohl do této funkce jmenovat a zároveň jediný, kdo je mohl odvolat.¹⁷⁷

Obsazením československého pohraničí vyvstala německé říši otázka, jakým způsobem bude okupované pohraničí spravováno. Řešení se nabízelo několik. Předně začlenění celého pohraničí do německé říše, což by vyvolávalo hlavně politické problémy, druhým řešením bylo vytvoření samosprávného celku nezávislého na říši, které se neuskutečnilo z hospodářských a ekonomických důvodů a třetí varianta, která se zdála být nejschůdnější, a to vytvoření vzorové sudetské župy, kde by se mohla aktivně realizovat politika samotné NSDAP.¹⁷⁸ Tato varianta byla nakonec přijata.

Zprvu na obsazeném československém pohraničí vykonávaly správu vojenské okupační jednotky, které byly později nahrazeny správou civilní. Prvním krokem k vytvoření sudetské župy bylo jmenování K. Henleina říšským komisařem pro sudetoněmecké území na základě výnosu A. Hitlera ze dne 1. října 1938.¹⁷⁹ Zároveň byl K. Henlein pověřen přípravou převodu sudetoněmecké strany do NSDAP. SdP byla mimo jiné nařízením z 2. října 1938 ustanovena jako jediná povolená politická strana v obsazeném pohraničí,¹⁸⁰ což vedlo k zániku československých politických

stran v pohraničí, mezi než patřila německá strana sociálně demokratická, komunistická a všechny české politické strany.¹⁸¹

Sudetoněmecké obyvatelstvo bylo, zejména v prvních měsících, nadšeno myšlenkou vytvoření „vzorové sudetské župy“, která by byla pod jejich správou a modelem pro ostatní německé území. V německých plánech šlo především o pokus vyzkoušet si prototyp župy na cizím (neříšském) území, který by později aplikovali v dalších oblastech. Snažili se o propojení státní německé správy se stranickou a s vedoucí úlohou jediné politické strany NSDAP.¹⁸²

V souvislosti s pojetím jediné a neomezené moci politické strany NSDAP bylo nutné omezit nebo zrušit československé právní předpisy, které dosud platily v pohraničí. Zákony Československé republiky byly z počátku ještě ponechány v platnosti, ale od 8. října 1938 byly nahrazeny říšskými zákony, které začaly být uplatňovány i na území župy. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byly už jedinými povolenými právními normami jen zákony německé říše.¹⁸³

Druhým krokem k vytvoření sudetské župy byl pro nacisty a tamní obyvatelstvo významný den 30. října 1938, kdy byl K. Henlein jmenován do funkce župního vedoucího NSDAP nově vzniklé župy NSDAP Sudety na základě nařízení vydaného A. Hitlerem.¹⁸⁴ K. Henlein, jako vedoucí sudetské župy Sudety, byl pověřen úkolem sloučení SdP a NSDAP.

To se uskutečnilo dne 5. listopadu 1938 v Liberci. Spojení těchto dvou politických stran mělo zamezit přílivu nepohodlných a „málo věrných“ členů SdP, kteří by narušovali vnitřní rovnováhu NSDAP. Všichni příslušníci SdP byli podrobeni důkladnému prošetření a ti, co úspěšně obstáli, byli následně začleněni do nacistické strany - NSDAP.¹⁸⁵

Dne 21. listopadu 1938 byl pak A. Hitlerem vydán zákon o začlenění sudetoněmeckého území do německé říše, k jeho realizaci však došlo až později, po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Zároveň už v té době byla dovršena přeměna vojenské správy na správu civilní. Tento zákon pouze

formálně stanovil připojení pohraničí k německé říši.¹⁸⁶

Celkové územní uspořádání obsazeného pohraničí bylo dokončeno až zákonem z 23. března 1939, který nabyl účinnosti dne 15. dubna 1939. Na základě tohoto zákona byl opět jmenován K. Henlein nyní už říšským místodržícím pro celou sudetskou župu NSDAP Sudety, která byla mimo jiné tímto zákonem definitivně ustanovena a potvrzena.¹⁸⁷ Správní rozdělení pohraničního území, na kterém vznikla Říšská župa Sudety (Reichsgau Sudetenland) zůstalo až do konce druhé světové války v roce 1945, až na malé výjimky, nezměněno, především v důsledku finanční nákladnosti války a také z obavy českého odporu nebyly plány přeměny a rozšíření území uskutečněny.¹⁸⁸

Úřad, resp. sídlo župního vedoucího, byl zřízen v Liberci, zároveň byly vytvořeny vládní obvody se sídly v Opavě, Ústí nad Labem (původně v Jablonci nad Nisou) a v Karlových Varech. V čele vládních obvodů stáli vládní prezidenti (původně nazývaní pověřenci říšského komisaře), kteří byli odpovědní za fungování státní správy ve svých obvodech.¹⁸⁹ Okresní a městskou správu vykonávaly úřady zemských radů (tzv. landráty) a vrchní starostové.¹⁹⁰ V obecním zřízení stál v čele starosta a pokud to bylo alespoň trochu možné, byly do této funkce jmenovány osoby německé národnosti i v převážně českých obcích.¹⁹¹ Celkově bylo v sudetské župě 53 venkovských okresů (např. Aš, Česká Lípa, Frýdlant, Chomutov, Krnov, Moravská Třebová, Nový Jičín, Svitavy, Šumperk, Tachov) a 5 městských okresů (Cheb, Karlovy Vary, Liberec, Opava, Ústí nad Labem).¹⁹²

Přidruženými institucemi, které plnily v sudetské župě důležitou roli v duchu nacistické ideologie byly vojenské nebo polovojenské organizace. Takovými byly ochranné oddíly (Schutzstaffel - SS), úderné oddíly (Sturmabteilungen - SA), nacionálněsocialistický sbor řidičů (Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps - NSKK), nacionálněsocialistický sbor letců (Nationalsozialistisches Fliegerkorps - NSFK), nacionálněsocialistický svaz německých docentů a studentů (Nationalsozialistische Deutscher Dozentenbund -

NSD), nacionálněsocialistický svaz žen (Nationalsozialistische Frauenschaft - NSF) a Hitlerova mládež (Hitlerjugend – HJ). V těchto organizacích mohli být zprvu pouze příslušníci strany NSDAP.¹⁹³ Organizace, které nevyžadovaly stranickou příslušnost, byly především zaměřeny na politickou a pracovní činnost. Takovými byly např. národněsocialistická organizace závodních buněk (Die Nationalsozialistische Betriebszellen-Organisation - NSBO), německá pracovní fronta (Deutsche Arbeitsfront - DAF), říšská pracovní služba (Reichsarbeitsdienst - RAD) a mnoho dalších.¹⁹⁴

Území, které zabírala sudetská župa (Říšská župa Sudety) činilo rozlohu 22.608 km², což znamenalo, že převážná část zabraného pohraničního území byla začleněna do ní.¹⁹⁵

Obsazení československého pohraničí mělo na české obyvatelstvo nesmírně ničující dopad, který staval český národ do role okupované menšiny. Důsledkem okupace byla ztráta politických a národnostních práv, které tito lidé měli v ČSR a ze sociálního hlediska došlo k jejich odsunutí na „okraj“ společnosti.¹⁹⁶ Česká menšina nemohla počítat s tím, že se k nim okupační systém bude chovat jako ČSR vůči německému obyvatelstvu v českých zemích.

Dne 7. listopadu 1938 sice mělo dojít k uzavření dohody mezi pomnichovskou republikou a německou říší o ochraně menšin, ta ale nebyla následně přijata. Pouze bylo dne 20. listopadu 1938 vydáno prohlášení o vzájemné ochraně menšin, na základě kterého měl být vytvořen mezivládní výbor, který se ale nikdy nesešel.¹⁹⁷

Degradace české společnosti začala rušením všech vyloženě českých organizací, spolků, institucí i českých podnikatelských aktivit. Zrušit se podařilo od začátku okupace přes 80.000. těchto spolků a organizací.¹⁹⁸ Proces ničení veškerého českého kulturního a společenského života nezůstal jenom u rušení zájmových činností, ale zaměřil se i na používání českého jazyka.

Českého jazyka nebylo dovoleno používat na veřejně přístupných

místech (dopravní prostředky, úřady, kavárny, muzea, knihovny atd.), což ve svém důsledku znamenalo absolutní zákaz užití českého jazyka v úředním styku.¹⁹⁹ Povolena byla jenom němčina. Německý jazyk se objevoval na všech nápisech lemujících obchody, restaurace a také veškerá označení obcí a měst musela být v němčině.²⁰⁰

Nejen, že byl značně omezen a téměř zcela odstraněn v této župě český jazyk, ale byl omezen i český kulturní život. Počet českých knihoven byl zmenšen na minimum, české knihy byly vyřazovány a některé i ostentativně páleny na náměstích, divadelní představení v češtině nebyla hrána, filmová představení byla jenom v němčině a také české noviny byly zakázány.²⁰¹

5.1 Vyhnání českých obyvatel a jejich vysídlení z tohoto území od listopadu 1938 do 15. března 1939

Obtíže, které nastaly pro české obyvatelstvo nebyly jenom kulturního a společenského (a pochopitelně i politického) rázu, ale překážky nastaly i v zaměstnávání českých obyvatel, neboť ti byli bráni jako podřadné osoby, nenacházeli uplatnění v oborech, v kterých před okupací pracovali a vykonávali méně kvalifikované práce.²⁰²

Silně trpělo zejména české školství. Od začátku okupace byly z velké části české školy přeměněny na německé, některé byly zrušeny a české děti byly v převážné míře nuceny chodit pouze do německých škol. Tento proces znamenal jasný signál pro české učitele, kteří byli od obsazení mezi prvními na seznámech nežádoucích osob, aby urychleně opustili pohraniční území a nedobrovolně přenechali české školství napospas Němcům. Místo českých učitelů byli dosazováni učitelé německé národnosti, kteří mnohdy ani neuměli česky.²⁰³ Obdobné problémy se týkaly i kulturní a hospodářské oblastí.

Výsledkem stupňující se germanizace pohraničí byly i pokračující odchody českého obyvatelstva do nitra Čech a Moravy, které pokračovaly především do vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. I přes odchod značné části českého obyvatelstva do vnitrozemí, zůstala však většina Čechů (s ohledem na rodinné vazby, zmiňované citové důvody aj. v pohraničí a doufala, že tuto nepříznivou situaci nějakým způsobem přežije.

V roce 1939 proběhlo druhé sčítání obyvatel, ale pouze jen na území sudetské župy. V tomto roce vykazovaly počty obyvatel žijících v Říšské župě Sudety údaj 2.943.000 osob,²⁰⁴ z toho ze všech vládních obvodů byl nejvyšší počet osob ve vládním obvodu Ústí nad Labem - 1,329,000 osob, ve vládním obvodu Opava 811.000 osob a Karlovy Vary 804.000 osob. V ostatních oblastech, které byly přímo začleněny do německé říše, bylo vykazováno 448.000 osob.²⁰⁵ Počet obyvatel české národnosti lze podle údajů provedených v roce 1939 odhadovat na 291.000. Nejvíce Čechů zůstalo ve vládním obvodu Opava (162.000 Čechů), následoval vládní obvod Ústí nad Labem (113.000

Čechů) a nejmenší zastoupení měl vládní obvod Karlovy Vary (16.000 Čechů).²⁰⁶

Počty uprchlíků, kteří se z československého pohraničí uchýlovaly od listopadu 1938 do vnitrozemí Čech a Moravy, kde se mohly opřít o péči, kterou jim poskytoval Ústav pro péči o uprchlíky, souvisely s celkovým vývojem událostí.²⁰⁷ Významnou roli v tomto procesu sehrála již nově vytvořená župa NSDAP Sudety, neboť život v této „vzorové“ župě pro českého občana nebyl lehký. Proto se nelze divit, že čeští občané utíkali do nitra Čech a Moravy tehdy v tak velkém počtu. Největší příliv uprchlíků byl zaznamenán právě v listopadu a v prosinci 1938. K 1. prosinci 1938 činil počet uprchlíků 145.903 osob všech národností,²⁰⁸ z toho 128.087 uprchlíků české národnosti (bez státních zaměstnanců).²⁰⁹

V ostatních měsících roku 1939 se počty českých uprchlíků pohybovaly velmi nesourodě, tak např. v měsíci únoru a dubnu byl počet uprchlíků doslova stejný (únor 1939 - 140.508, duben 1939 - 140.677),²¹⁰ měsíc březen vykazoval počet 132.239 osob české národnosti.²¹¹ Další měsíce (květen, červen, červenec, srpen) až do září 1939 poté dokumentovaly opět příliv českých uprchlíků do vnitrozemí,²¹² což bylo především dáno tím, že se poměry v sudetské župě ještě více zhoršily a české obyvatelstvo se uchýlovalo do Protektorátu Čechy a Morava v naději na kvalitnější život.

Skladbu uprchlíků, kteří opouštěli odtržené pohraničí do vnitrozemí Čech a Moravy, tvořili zejména svobodní muži, kteří ze všech uprchlíků tvořili zhruba (23%), bezdětní manželé (15,6%) a manželé s jedním dítětem (13,6%).²¹³ Nejméně komplikované odchody ze sudetské župy se týkaly právě svobodných mužů, pro které byl odchod z pohraničí mnohem jednodušší než pro rodiny s dětmi.²¹⁴

6. České obyvatelstvo v ostatních oblastech odtrženého českého pohraničí

„Sudety“ byly na základě rozhodnutí A. Hitlera roztrženy a vedle tzv. sudetské župy zhruba jedna čtvrtina území byla připojena k jednotlivým okolním říšským župám. Domyšleno do důsledků v podstatě toto rozhodnutí bylo v protikladu s požadavky původní SdP a i s obsahem Karlovarského programu.

Ostatní československé pohraniční oblasti, které nebyly začleněny do Říšské župy Sudety, byly přímo připojeny k německé říši a staly se tak součástí již existujících říšských žup. Ty župy byly koncipovány na stejném principu jako sudetská župa.

Počet obyvatel žijících v těchto oblastech odtrženého pohraničí českých zemí nelze přesně určit. Vyplývá to z několika skutečností, jednou z nich je neprovedené sčítání v letech 1938-1939 (pouze v roce 1930 proběhlo oficiální sčítání obyvatelstva), dále velký počet nedochovaných původních pramenů z té doby, které byly ničeny a pokud se některý z těchto pramenů dochoval, tak ve značně roztržitém a špatném stavu. Neméně důležité je také obrácení pozornosti autorů zabývajících se tímto tématem především k Říšské župě Sudety, která je svou rozlohou větší než ostatní odtržené oblasti a pramenů k ní je více.²¹⁵

Oblastmi, které byly takto přímo začleněny do okolních říšských žup, byly: severozápad Šumavy od obce Postřekov až po město Prachatice začleněný do vládního obvodu Dolní Bavorsko a Horní Falc (Niederbayern und Oberpfalz), jihovýchod Šumavy od obce Chvalšiny po město Kaplice, jenž se stal součástí říšské župy Horní Podunají (Reichsgau Oberdonau), jihovýchod Čech a jih Moravy od města Nové Hradky až po město Mikulov připadl k říšské župě Dolní Podunají (Reichsgau Niederdonau). Oblast Hlučínska byla začleněna do vládního obvodu provincie Slezsko (Ober - Schleisen).²¹⁶ Všechny německé oblasti měly úřady župních vedoucích postupně ve městech Bayreuth, Linci, Vídni a v Opolí.²¹⁷ Tyto územní

oblasti byly převážně obsazeny až po stanovení 5. okupačního pásma. Územní správní uspořádání všech pohraničních oblastí bylo oficiálně dokončeno až zákonem z 23. března 1939, který nabyl účinnosti 15. dubna 1939, čímž se všechny uvedené pohraniční oblasti staly součástí vládních obvodů, resp. říšských žup.²¹⁸

Území všech těchto oblastí představovalo zhruba rozlohu 7.000 km²²¹⁹, z toho oblasti připojené k vládnímu obvodu Dolní Bavorsko a Horní Falc zhruba 1720 km²,²²⁰ říšská župa Horní Podunají zhruba 1570 km², říšská župa Dolní Podunají přibližně 2.800 km²²²¹ a území Hlučínska 316,76 km².²²² Z uvedených čísel je zřejmé, že nešlo o nějaké velké územní oblasti, tvořily pouhých 5% veškeré rozlohy ČSR,²²³

Je nutné připustit, že v těchto oblastech žilo v celkovém souhrnu velké množství německého obyvatelstva. Obsazení obcí, které byly převážně osídleny českým obyvatelstvem, se týkalo např. obcí: Oseky, kde žilo 312 Čechů a 36 Němců, Kratušín se 109 Čechy a 10 Němci,²²⁴ Rapšach u Suchdola nad Lužnicí, kde bylo usídleno 1626 Čechů a jen 10 Němců, Halámky se 373 Čechy a pouze se 2 Němci²²⁵ aj.

K největšímu rozruchu mezi českým obyvatelstvem došlo na území Chodska. Chodské obyvatelstvo bylo v českých zemích chápáno jako nejoddanější patriot.²²⁶ Ještě v říjnu 1938 byla oblast Chodska součástí ČSR a nikoho z tamějších obyvatel by nenapadlo zabránit jejich domovů německou říší. Postupně ale docházelo k únikům zpráv, které naznačovaly, že by i tato oblast mohla připadnout do německého záboru. Čelní představitelé chodských obcí a vesnic se vypravili do Plzně a do Prahy protestovat proti územnímu záboru, ale marně.²²⁷

Dne 24. listopadu 1938 připadlo několik chodských obcí s převážnou většinou českých obyvatel do německé říše.²²⁸ Mezi ně patřily: Trhanov, Babylon, Klenčí pod Čerchovem, Postřekov, Česká Kubice, Pec, Díly. Celkově žilo v těchto oblastech asi 5.121 Čechů a jenom 364 Němců.²²⁹ Po 15. dubnu 1939 se staly součástí vládního obvodu Dolní Bavorsko a Horní Falc. Tyto

kroky byly porušením ujednání v Mnichově.²³⁰

Docházelo i k situacím, kdy byly obsazeny obce a města, které neměly být vůbec zabrány, např. město Polička, které nakonec bylo po zjištěném omylu říšskoněmeckými vojsky opuštěno.²³¹ Národní listy, které dne 11. října 1938 vydaly článek: „Tragedie českého města Poličky“, přirovnávaly okupaci čistě českého města k jeho vyhoření v roce 1845.²³² Docházelo také k obsazení měst, která sice neměla být vůbec zabrána, ale z ekonomických, komunikačních nebo jiných důvodů byla pro Německo důležitá, a proto byla okupována, např. Nýřany u Plzně.²³³

Teritorium připojené k župě Dolní Podunají bylo převážně zemědělskou oblastí, zatímco území přiřazené k Dolnímu Bavorsku a Horní Falci bylo krajem horských oblastí a těžko dostupných míst.²³⁴

V dalších letech se vývoj v těchto částech českého pohraničí podobal vývoji ve zmíněné sudetské župě. Po záboru uskutečněném říšskoněmeckými jednotkami byla vytvořena civilní správa, docházelo k sjednocování vybraných členů SdP s členskou základnou NSDAP, byly provedeny doplňovací volby do říšského sněmu dne 4. prosince 1938. Projevovala se však i určitá specifika jako např. v Pošumaví, které bylo připojeno k Bavorsku. Tato oblast byla ze všech zmiňovaných území, kromě slezského Hlučínska, nejmenší.²³⁵

Charakteristické pro tato území, obdobně jako pro území sudetské župy, bylo, že všude zprvu převládalo obrovské nadšení. Toto nadšení bylo ještě vystupňováno chytrým propagandistickým tahem – slavnostní jízdou A. Hitlera po odtržených pohraničních oblastech (zejména po vznikající tzv. sudetské župě) a jeho vítáním německým obyvatelstvem.²³⁶

Tato euforie však byla v dalším období zmírňována každodenním životem, v kterém se prosazovali říšští Němci na úkor těch sudetských, ať už se jednalo o vedoucí místa v hospodářských zařízeních, o řešení některých politických problémů té doby, nebo o běžné projevy života spojené např. s nájedzy říšských Němců na pohraniční obchody, jejich konzumaci potravin,

které v říši nebyly k dostání apod. Sudetští Němci také těžce nesli, že nebyli do určité míry bráni jako „rovnocenný“ partner říšských Němců.²³⁷

Tato negativa byla později zesílena v průběhu války, a to v souvislosti s narůstajícími ztrátami a později průběhem válečného konfliktu. Na podzim 1938 se tyto oblasti z hlediska národnostního složení změnily. Z tamního největšího města Prachatic byla vyhnána nebo musela uprchnout velká část ze dvou tisíc Čechů a obdobná situace nastala i jinde. Zůstávali, až na výjimky, v podstatě příslušníci smíšených rodin, jako např. v Kašperských Horách - 8 rodin.²³⁸

České obyvatelstvo se také na tomto území dostalo pod silný germanizační tlak, v podstatě až na výjimky byly rovněž tam zavírány české školy, rušeny české veřejné knihovny, zakazovány české spolky včetně Sokola, pochopitelně nemohly vyvíjet činnost české politické strany. Češi se stávali obyvateli „druhého řádu“, k jejich zatčení někdy stačilo i pronesené české slovo na ulici nebo česká modlitba v kostele. Německá státní policie-gestapo, se snažila mít české obyvatelstvo co nejvíce pod kontrolou a byly zaznamenávány, zvláště v dalších letech, údaje, které by mohly doložit protiněmecké projevy z řad této menšiny.²³⁹

6.1 Vyhnání českých obyvatel a jejich vysídlení od listopadu 1938 do 15. března 1939

Po zaboru pohraničí nebyly představy nacistů o politice vůči českým obyvatelům v těchto oblastech ze začátku zcela jednotné a v tomto směru patrně neexistoval ani jasně stanovený program.²⁴⁰

Na jedné straně se objevovaly sliby, že se Čechům nic špatného nestane, na druhé straně se objevovaly jasné výhrůžky. Při tom je zjevné, že si nacistické úřady o postoji českého obyvatelstva k zaboru nedělaly velké iluze. Z českých kruhů pocházelo také daleko více účastníků pozdějšího odboje, než z německých. Charakteristické pro ně bylo na jedné straně opouštění pohraničí, na druhé straně přizpůsobování se, které bylo provázeno i případnými projevy „opozičního“ chování v každodenních situacích.²⁴¹

V listopadu 1938 se situace ve srovnání s přelomem září a října 1938, kdy docházelo k napadání českého obyvatelstva, zdála klidnější.²⁴² To, ale neznamena, že v té době k opouštění pohraničí českým obyvatelstvem nedocházelo. Naopak, v tomto měsíci podle údajů Ústavu pro přeběhlíky vývoj směřující k opouštění pohraničních oblastí zesílil.²⁴³

Tato skutečnost se projevovala také ve zmíněných územích, která tvořila asi čtvrtinu pohraničních oblastí. Neznamena to však, že v této době k některým incidentům a excesům vůči českému obyvatelstvu (situace židů a protihenleinovsky zaměřených Němců byla v té době těžší) nedocházelo.

Je třeba v této souvislosti zmínit např. hlášení četnického velitelství v Jindřichově Hradci, v němž se uvádělo: „Podle zprávy okresního četnického velitelství v Třeboni se organizovala v Českých Velenicích, nyní zabraném území, v měsíci listopadu 1938 tzv. Hilfspolizei, vedená jistým Wallnerem, který se výlučně zabývá pronásledováním Čechů bydlících v zabraném území, bez ohledu na to, zda jsou tam domovsky příslušní či nikoliv.“²⁴⁴

O složitosti situace v tamních oblastech svědčí i vzpomínky tehdy dvanáctiletého chlapce z Hlučínska a sedmnáctiletého chlapce z Poštorné u Břeclavi. Zmíněný chlapec z Hlučínska ve svém svědectví o tehdejší situaci

vedl, že jeho otec, legionář, musel před hrozbou napadení ze strany henleinovců odejít do vnitrozemí a opustit svou sedmičlennou rodinu. On sám se potom živil jako pasák krav, které jednoho dne, při splašení napadly hudebníky říšskoněmecké armády při nacvičování německé hymny. Dalo velkou práci vysvětlit, že šlo o nešťastnou náhodu, přesto potom dostala jeho matka s ostatními dětmi nařízení od říšských úřadů, aby se vystěhovali. Nakonec se jim podařilo spojit s jeho otcem a po odchodu z pohraničí byli ubytováni v odstaveném nákladním vagónu na slepé koleji.²⁴⁵

Ze druhého svědectví vyplývá, že se jednalo o sedmnáctiletého chlapce z Poštorné na Břeclavsku. Uvádí, že obecní úřad oznámil, že ten, kdo nesouhlasí s připojením k nacistické říši, se musí vystěhovat. Jeho rodina původně chtěla zůstat, nakonec se ale vystěhovala k příbuzným do Bílovic. Dále se zmiňuje o tom, že tito příbuzní byli chudí a nebylo u nich „dost místa ani dost živobytí“. Rozhodli se proto vrátit zpátky do Poštorné, kde se snažili přežít. Z jeho vyprávění je zřejmé, že ani jeho rodina, ani další Češi z tamní oblasti, se tehdy neuchylovali k projevům odporu a současně se snažili o přežití.²⁴⁶

České obyvatelstvo v těchto územích, která nebyla součástí tzv. sudetské župy, mělo v určitých směrech situaci těžší v tom, že netvořilo silný a kompaktní celek a že jeho příslušníci byli značně rozptýleni a mnohdy izolováni. O to více pak museli čelit ostřejšímu germanizačnímu tlaku.

V oblasti jihomoravského pohraničí byly např. obecné školy s českým vyučovacím jazykem, pod německým vedením, povoleny pravděpodobně jen v Břeclavi a ve Znojmě. Celá tamní česká menšina byla vystavena obdobnému národnostnímu útisku, politickému bezpráví, sociální a kulturní degradaci, obdobně jako jinde v pohraničí. Tamní Češi byli podle jedné německé zprávy z pozdějšího období charakterizováni jako méně sebejistí a více zdrženliví, současně ale bylo u nich uvedeno, že jejich „nenávisť“ k Němcům a víra v obnovení samostatné ČSR je stejná jako u všech ostatních příslušníků českého národa.²⁴⁷

7. České obyvatelstvo v pohraničí po vzniku protektorátu

V Mnichovské dohodě A. Hitler přislíbil ČSR určitou záruku existence. Tuto záruku však nikdy nebyl ochoten splnit. Před tím, než vešla Mnichovská dohoda v platnost, několikrát prohlásil, že musí dojít k „vyřízení zbytku Čech“. V listopadu 1938 poté v německém tisku potvrdil svá slova, když prohlásil, že politika mírových prostředků, kterou dosud proti ČSR vedl, je ukončena a jedinou možnou cestou je cesta násilí.²⁴⁸

Po abdikaci E. Beneše na prezidentský úřad dne 5. října 1938 nebylo prezidentské křeslo několik týdnů obsazeno. Dne 30. listopadu 1938 byl zvolen prezidentem tehdejšího Česko-Slovenska předseda Nejvyššího správního soudu E. Hácha.²⁴⁹

Ten při berlínském setkání s A. Hitlerem, v noci ze 14. na 15. března 1939, v bezvýchodné situaci přijal podmínky okupace zbytku Čech a Moravy. Přítomen byl i vrchní velitel leteckých sil (Luftwaffe) H. Göring, který přesvědčoval E. Háchu o síle německého letectva, jež by při jakémkoli náznaku českého odporu neváhal poslat na Prahu. Na základě nebyvalého nátlaku a těchto výhrůžek prezident E. Hácha s ministrem zahraničí F. Chvalkovským podepsali listinu, v které se praví, že: „česko-slovenský prezident klade osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou vůdce Německé říše.“²⁵⁰ Zároveň jim byla přislíbena autonomie Čech a Moravy, pokud nebude kladen žádný odpor.

Už předtím, dne 14. března 1939, vyhlásil slovenský sněm z podnětu nacistů odtržení a rozbití česko-slovenského státu a večer dne 14. března 1939 vpadla říšskoněmecká vojska na sever Moravy a začala obsazovat oblast dnešního Frýdku-Místku a došlo k boji s československými jednotkami.²⁵¹

Potvrzením berlínských jednání se stal „Výnos Vůdce a říšského kancléře“ o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939. Tímto jednostranným právním aktem byl zřízen Protektorát Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren), který potvrzoval faktické převzetí moci A. Hitlerem nad českým územím.

V preambuli tohoto dokumentu se A. Hitler odvolal na oprávněnost zásahu německé říše do zbytkového česko-slovenského státu. Opětovně líčil neschopnost česko-slovenského státu vyřešit soužití národnostních skupin, která vedla k jeho vnitřnímu rozbití a v zájmu obou národů prohlásil kompetentnost k zajištění autonomie německého a českého národa.²⁵²

Výnos obsahuje 13 článků. Postavení Protektorátu Čechy a Morava je upraveno v ustanovení čl. 3, který konstatuje onu autonomii, ale nikoli konkrétní organizační provedení funkční samosprávy. Ustanovení čl. 2 se zabývá státní příslušností obyvatel protektorátu. Čl. 2 odst. 1 určuje, že příslušníci německého národa, kteří jsou obyvateli protektorátu se stávají německými státními příslušníky, popř. uplatněním říšských zákonů i říšskými občany. Čl. 2 odst. 2 poté stanoví, že všichni ostatní obyvatelé jsou příslušníky Protektorátu Čechy a Morava.²⁵³

Všechny mezinárodní záležitosti, včetně ochrany všech protektorátních příslušníků, byly v pravomoci německé říše. Sice existovala protektorátní vláda, ale ta mohla řešit pouze vnitropolitické záležitosti, nikoli vystupovat v zahraničních vztazích.²⁵⁴

Právní postavení českých obyvatel žijících v protektorátu, ale i českých obyvatel žijících v pohraničí, stanovil výnos A. Hitlera a vůdce a vládní nařízení č. 19/1940 tak, že českoslovenští občané, kteří měli 16. března 1939 bydliště na území protektorátu, získali protektorátní příslušnost. Ti obyvatelé, kteří se při okupaci pohraničí říšskoněmeckými vojsky přihlásili k německé národnosti, získali německé státní občanství, resp. byli říšskými občany.²⁵⁵

Je třeba zmínit, že odchod českých obyvatel z odtržených pohraničních oblastí po zřízení Protektorátu Čechy a Morava nebyl tak mohutný, jako v měsících předchozích, resp. v roce 1938. V měsíci květnu roku 1939 se příliv uprchlíků sice mírně zvýšil, ale bylo to především v souvislosti s emigrací obyvatel ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. V dalších měsících roku 1939 se příliv českého obyvatelstva z pohraničních území téměř zastavil.²⁵⁶

V této souvislosti vyvstávala otázka, co s českým obyvatelstvem, které zůstalo v odtrženém pohraničí. Na německé straně se objevovaly různé návrhy, jako např. na zachování základních národnostních práv nebo naopak na okamžitý a bezohledný postup, jaký byl uplatňován zejména v prvních dnech okupace pohraničí.²⁵⁷

Představitelé bývalé SdP směřovali v té době k celkové demografické, národnostní, politické, hospodářské, kulturní a sociální degradaci českého národa a k jejich postupnému odstranění z pohraničí. To však znamenalo jejich přesun do protektorátu, což se nelíbilo některým nacistům z říše, ale i „Sudet“, jako např. K. H. Frankovi. České obyvatelstvo v pohraničí bylo v té době v podstatě v situaci národnostní menšiny, ale bez národních práv.²⁵⁸

Jestliže si uvědomíme, že ještě nedávno představitelé některých německých politických stran v Československu, zejména DNP, DNSAP a především SdP, poukazovali na to, že v ČSR jsou omezováni na svých právech a s těmito argumenty vystupovali i před zahraničím, pak situace českého obyvatelstva po záboru byla zcela nepředstavitelná. Pokračovalo omezování činnosti českého školství, české kultury, ubývalo českých spolků, nebylo umožněno, aby v úředním styku byl používán český jazyk apod.²⁵⁹

Po vypuknutí druhé světové války a jejím vývoji se postupně začal český prvek v odtrženém pohraničí pozvolna projevovat v souvislosti s příchodem několika desítek tisíc Čechů, kteří tam byli posláni k podpoře k posílení německého hospodářství v rámci pracovního nasazení. Je třeba též upozornit na postupný rozvoj forem odporu a hnutí odporu českého obyvatelstva v pohraničí, které bylo posilováno i odbojovým hnutím z vnitrozemí Čech a Moravy a odbojovým hnutím v zahraničí. Současně je však třeba říci, že řada českých obyvatel přijala říšskoněmecké občanství a mužská populace musela narukovat do říšskoněmeckých ozbrojených sil, podílet se na vojenských akcích v okupované Evropě a v těchto ozbrojených silách také umírat.

Germanizační záměry v „Sudetech“ se v odlišnostech na papíře někdy lišily od plánů uskutečňovaných v protektorátu, v podstatě však realizace

germanizace, jak v odtržení pohraničí, tak ve vnitrozemí českých zemí nakonec probíhala v obdobném duchu, v „Sudetech“ však mnohem ostřeji a nevybíravě.²⁶⁰

Plány na germanizaci se objevovaly v německých kruzích již před rozbitím Československa. Známy je např. dokument Grundplanung O.A.

Tento dokument byl nalezen v tzv. vůdcovském archivu této strany, který byl koncem války umístěn na zámku Sukorady. Obsahuje celý souhrn návrhů na odstranění českého jazyka, kultury a „rozředění českého národa německým živlem“. Návrh byl vypracován některými představiteli SdP a obsahoval nejen řešení sudetoněmeckých vztahů mezi českými a německými obyvateli této oblasti, ale byl i podkladem pro řešení celkového germanizačního procesu ČSR. Tento návrh zároveň dokumentuje nenávist sudetoněmeckých představitelů vůči českému obyvatelstvu.²⁶¹

Nezávisle na tomto dokumentu sepsal své návrhy také představitel Němců v Česko-Slovensku E. Kundt, který je koncem října 1938 zaslal nejvyšším představitelům nacistické říše.²⁶²

Obdobně byly vypracovávány i další materiály podobného charakteru, a to zvláště po zřízení protektorátu. Např. memorandum generála E. Fridericiho, který se zabýval „českou otázkou“. E. Friderici považoval za jediný možný způsob dosáhnout germanizace celkovou likvidací Čechů. Byl si ale vědom toho, že tento záměr tehdy nebyl zcela realizovatelný, a proto navrhoval mírnější způsob - vysídlení a odstěhování českých obyvatel.²⁶³

Zásadním pro celkový vývoj v tomto směru byl nástup R. Heydricha do úřadu zastupujícího říšského protektora v září 1941. Svůj konečný cíl, germanizace celého území českých zemí, zprvu všemožně skrýval za menšími i většími ústupky protektorátní správě,²⁶⁴ nakonec však vyjádřil svou představu o řešení „české otázky“ ve svém projevu ze dne 2. října 1941 pro vedoucí nacistické představitelů v protektorátu. Z něho vyplynulo, že: „...Tento prostor se jednou musí stát německý, a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat.“²⁶⁵

V zásadě tak navazoval na politiku, kterou už dříve prosazoval K. H. Frank a odvolával se na to, že jedná na přímý pokyn vůdce německé říše.²⁶⁶ Zdůrazňoval, že je nutné uskutečnit rasový průzkum pod záminkou rentgenového snímkování a podle jeho výsledků určit několik kategorií Čechů. Ti dobří, z rasového hlediska, měli být poněmčeni, zbylí, rasově nevhodní, měli být vyhnáni nebo sterilizováni. Dále zdůrazňoval, že řada lidí rasově vhodných patří mezi špatně smýšlející o německé říši, které je potřeba považovat za nejnebezpečnější a ty je potřeba převychovat a když to nepůjde, tak je postavit „ke zdi“.²⁶⁷

Počítalo se, že všechna opatření proti českému obyvatelstvu by byla uskutečněna v zásadě až po skončení války, o jejímž konečném vítězství ve prospěch Německa nebylo v té době mezi nacisty pochyb. Do té doby mělo být českomoravského prostoru maximálně využito ve prospěch válečného úsilí a zájmů Velkoněmecké říše.²⁶⁸

Nacistická politika vůči českému obyvatelstvu byla ovlivňována především rasismem. Z tzv. národnostního soupisu totiž vyplynulo, že Češi jsou v průměru „nordičtější“, nejen než sudetští Němci, ale i část Rakušanů, Bavorů a také než východní Prusové.²⁶⁹ Při poněmčování Čech a Moravy byla proto přikládána velká důležitost podpoře a usídlování etnických Němců na území protektorátu, pozvolná a nenápadná asimilace Čechů a poněmčování českého hospodářství.²⁷⁰

Na uvedené představy navazovaly později i další plány, které mimo jiné představil pozdější německý státní ministr pro Čechy a Moravu K. H. Frank. Zásadní je v tomto směru jeho projev na zasedání funkcionářů NSDAP tzv. Říšské župě Sudety v Karlově Studánce, které se uskutečnilo koncem března 1944.

V jeho projevu byl kladen důraz na to, že okupační politika musí vycházet ze zásady systematického provádění odpolitizování češství. Tím mělo dojít nejprve k duchovní a národní asimilaci, aby se nakonec dosáhlo skutečné změny národnosti.²⁷¹

K tomuto „vzdálenému cíli říšské politiky“ mělo být postupováno pozvolnými kroky, které K. H. Frank konkretizoval v sedmi bodech.²⁷²

Konečné řešení „české otázky“ se mělo realizovat v plné podobě až po skončení války. Už v jejím průběhu, ale byly uskutečňovány některé plány, které měly germanizaci posílit a které připomínaly situaci z podzimu 1938, kdy část českého obyvatelstva byla nucena odejít z pohraničních oblastí. Nyní však už nešlo o vyhánění, ale přímo o nařízení která za takovým účelem byla vydávána. Současně bylo této politiky využito pro vojenské cíle, a tak na některých územích (jednalo se o protektorát), vysídlených českým obyvatelstvem, vznikala cvičiště pro říšskoněmecké ozbrojené síly.

Na Moravě se jednalo o větší souvislé území na Vyškovsku a Jihlavsku, v Čechách o cvičiště v Milovicích a Brdech a později o rozsáhlé cvičiště pro jednotky zbraní SS (Waffen - SS) na Sedlčansku, Neveklovsku a Benešovsku. V souvislosti s tím bylo postiženo 248 obcí a osad, z nichž muselo odejít na 80.000 českých obyvatel. Náhrada, kterou tito vyhnaní lidé tehdy dostali, byla většinou peněžitá a neadekvátní ceně opuštěného majetku.²⁷³

8. Vysídlování českého obyvatelstva z pohraničí v kontextu demografických změn ve střední Evropě v 1. pol. 20. stol.

Vysídlování českého obyvatelstva v roce 1938 nebylo jediným migračním prvkem, který se v Evropě projevil. Nucených odchodů a vysídlování zažila Evropa před tím i potom velké množství. Jako příklad lze uvést události po Velké francouzské revoluci, kdy docházelo k politické emigraci z Francie. Nejprve to byl proud rojalistů, v době restaurace Bourbonů následovala vlna odchodu bonapartistů, další vlny vyvolaly nepokoje v 1. pol. 19. stol. apod.²⁷⁴

Jiné migrace byly vyvolány hospodářskými a sociálními důvody, řada dalších souvisela s národnostními důvody. K vysídlování docházelo také za první světové války, známý je zejména osud krutě vyháněných Arménů v letech 1915-1918 v Osmanské říši.²⁷⁵

Po útoku německých vojsk na Belgie v roce 1914 uprchl velký počet tamních obyvatel do zahraničí, především do Nizozemska. V říjnu 1914, po německém útoku na Antverpy, uprchlo do Nizozemska během několika dní v panice dalších asi pět set tisíc obyvatel. Mnozí z nich ještě nedávno utíkali z jiné části Belgie před německými oddíly.²⁷⁶ Obdobné útky, vyhánění a vysídlování se projevily i na ruském území za první světové války a po jejím skončení i na území sovětského Ruska a později SSSR.

Nucené útky, vyhánění, vysídlování, deportace v období druhé světové války projevily zvláště v politice nacistické říše. Velké množství z řad obyvatel poražených států bylo využito nacisty jako levná pracovní síla nebo zabito v zajateckých a především koncentračních táborech. Nejkrutěji bylo ze strany nacistů nakládáno se židovským obyvatelstvem.²⁷⁷

Již v roce 1939 docházelo také k přesídlování příslušníků německých menšin, zejména z Jižního Tyrolska, připojeného od roku 1918 k Itálii. Tímto způsobem bylo přesídleno více jak 100.000 příslušníků německého národa do rakouských Tyrol a Korutan. Proces migrace obyvatel

německého původu pokračoval v letech 1940-1941, kdy byli příslušníci německé menšiny, zejména z bývalého území Rumunska Besarábie, ale také z Estonska a Lotyšska, přesunuti na území tzv. říšských žup Gdaňsk – Západní Prusko a Poznaň – Varta. Největší vlna migrantů pocházejících z Haliče, Sedmihradska a také z Volyně byla zaznamenána v roce 1944. Tato přesídlovací akce čítala 250.000 obyvatel německého původu.²⁷⁸

Předpokladem usídlení těchto obyvatel, bylo však vyhnání, deportace nebo vysídlení obyvatel jiných, především polských a židovských. V letech 1940-1941 bylo např. vyhnáno ze svých domovů asi 1.2 milionů Poláků, z toho 500 000 - 550.000 židů z tzv. říšských žup Poznaň - Varta a Gdaňsk – Západní Prusko.²⁷⁹

Po bitvě u Stalingradu (nynější Volgograd) se začal vývoj války obracet v neprospěch Velkoněmecké říše. Postupně ztrácela dobytá území nejen v bývalém Sovětském svazu, ale také v Africe a dalších místech. Definitivní konec pro ni znamenalo vylovení amerických a britských sil na pobřeží Francie 6. června 1944 a porážka říšskoněmeckých sil při ofenzivě v Ardenách v prosinci 1944 a začátkem roku 1945.

Hitlerovo Německo také postupně ztrácelo své spojence, jejichž armády se dostaly do defenzivy, až mu nakonec zůstal v Evropě jediný spojenecký stát - Maďarsko a malé území v severní Itálii ovládané B. Mussolinim. Postup sovětských divizí na východě, spojenců na západě, rozvoj partyzánského hnutí a sílící odboj v řadách okupovaných národů (včetně Čechů a Slováků) předznamenával konec války.

Spolu s tím vyvstal i problém pro velké množství německých obyvatel v Prusku a v Němci obsazených územích. Docházelo k panickému útěku, k jejich vyhánění a vysídlování.

Tento proces byl završen po skončení druhé světové války na základě rozhodnutí Postupimské konference z roku 1945 přesídlením německého obyvatelstva na území bývalé Německé demokratické republiky a zejména do okupačních pásem Spojených států amerických, Velké Británie a Francie, na

jejichž území se vytvořila Spolková republika Německo. Celkový počet uvedených osob si vyžádá ještě podrobné šetření, podle některých údajů se z bývalých východních oblastí nacistické říše a z území patřících Polsku, bývalému Československu a bývalému Sovětskému svazu dostalo asi 12.5 milionu osob do německých okupačních zón. Dalších 500.000 osob se dostalo do Rakouska a jiných zemí.²⁸⁰

V této souvislosti je třeba říci, že k útěku, vyhnání a vysídlování německého obyvatelstva docházelo už v průběhu druhé světové války. Problém byl, že nacistické úřady se často do poslední chvíle bránily případné evakuaci civilního obyvatelstva, zejména koncem války.

Je třeba také zmínit, že zločiny nacistické okupační politiky, které koncem války a po jejím skončení vyplývaly na povrch, vyvolávaly jak mezi vojáky antihitlerovské koalice, tak zejména mezi obyvateli porobených národů, hněv a negativní emoce nejen vůči všemu nacistickému, ale i vůči všemu německému. V té době také docházelo k vysídlování, vyhánění, resp. útěku řady obyvatel německého národa. Tento proces se nezastavil ani před územím ČSR a k jeho projevům docházelo také na československém území.

Často k projevům nenávisti a násilí docházelo na těch místech, které byly předtím postiženy zvláště silně nacistickou okupační politikou (pochody smrti, teror proti partyzánům), nebo v průběhu Českého národního povstání (odstrašující akce). Docházelo k procesu, který se v různých podobách projevoval po celém osvobozeném území Evropy a mnohdy postihl i zcela nevinné lidi. Je třeba otevřeně říct, že i kdyby na československém území došlo v té době k postižení třeba jen jednoho člověka z řad německých obyvatel, který na nacistické okupační politice neměl žádný podíl, je to špatně a je třeba říci, nemělo se to stát.

V této souvislosti nelze srovnávat situaci v pohraničních oblastech českých zemí na podzim 1938 a situaci po porážce nacistického Německa ve druhé světové válce. Především v září, říjnu 1938, kdy docházelo k napadání českého obyvatelstva henleinovci a jejich podporovateli, celková mezinárodní

situace bránila radikálnějšímu použití síly a vystupňování protičeské nenávisti.

Říšskoněmecké orgány se v té době také bránily možnosti, že by se veřejné mínění nejen v Evropě, ale i na celém světě mohlo obrátit proti nim. Proto se také snažily v té době situaci nevyhrocovat. Neznamenalo to však, že by rezignovaly na možnost budoucího ovládnutí českých zemí a řešení „české otázky“ v rámci germanizačních představ.

Za druhé světové války zásadním způsobem postihli židovskou komunitu v českých zemích. Obdobně bylo možné předpokládat, že po sloučení války by se z národnostního hlediska vypořádali i s Čechy. To, že k tomu nedošlo, nebylo tím, že by na poslední chvíli od takových záměrů ustoupili, ale realizaci těchto plánů zabránil v závěrečných letech války průběh a nakonec výsledek válečného konfliktu.

Domnívám se, že vztah mezi Čechy a Němci v Československu v období mezi první a druhou světovou válkou mohl vyústit časem ve spolupráci a nikoli v konfrontaci v zářijových dnech roku 1938. Právě události z podzimu 1938 a pozdější zkušenosti s nacistickou okupační politikou vedly k tomu, že se v československých kruzích začalo uvažovat o tom, že bude třeba po vítězné válce, tj. vítězství antihitlerovské koalice, řešit vzájemné soužití radikálně.

Negativní zkušenosti domácího hnutí odporu s nacistickou okupační politikou vedly nakonec k tomu, že domácí odbojové organizace samy navrhovaly zahraničním představitelům odboje, zejména E. Benešovi, aby v poválečném československém státě, došlo k rozchodu mezi oběma národy. Tato myšlenka se v průběhu války vyvíjela a nakonec byla přijata, jak celým zahraničním odbojem, tak i spojeneckou antihitlerovskou koalicí. Události z podzimu 1938 toto řešení v podstatě přiblížily a možnost dalšího česko-německého soužití negativně ovlivnily.²⁸¹

Závěr

Ve své diplomové práci se zabývá problematikou útěku, vyhnání a vysídlování českého obyvatelstva z pohraničních oblastí českých zemí v roce 1938 a zčásti v roce 1939.

Tedy problematikou, které dosud byla v odborné literatuře věnována jen malá pozornost.

Při zpracování této diplomové práce jsem se soustředil na otázky týkající se českého obyvatelstva, jehož část musela v té době opustit pohraniční oblasti českých zemí. Nemohl jsem však opomenout ani útek a vyhnání několika tisíc německých obyvatel z pohraničí, kteří stáli na československých pozicích a rovněž části židovského obyvatelstva.

Při zpracování tohoto tématu jsem svou práci rozdělil do osmi základních kapitol, které jsem v některých případech také doplnil podkapitolami.

V první kapitole jsem se zabýval vztahem Čechů a Němců ještě před kritickým rokem 1938. Nesoustředil jsem se však jen na období po vzniku Československé republiky, ale v obecném měřítku i na období předcházející. Hlavní pozornost jsem při tom věnoval rámcovému vývoji vztahů mezi Čechy a Němci od revolučního roku 1848, kdy se v německém a českém prostředí v podstatě zformovala občanská společnost a moderní národy.

V druhé kapitole jsem se zabýval otázkou vývoje vztahů mezi Čechy a Němci v roce 1938 a snahou nacistického Německa upevnit a posílit své postavení ve střední Evropě.

Postihl jsem, se zřetelem k obsahu a rozsahu mé práce, jen základní problematiku ve vztahu k těmto faktorům, stejně tak jako ve třetí kapitole týkající se Mnichovské dohody.

Otázkou vysídlování, vyhnání českých obyvatel, příp. jejich útěku z pohraničních oblastí českých zemí jsem se zabýval především ve čtvrté, páté a šesté kapitole, v kterých jsem chtěl přiblížit situaci v pohraničí a ukázat v základní podobě, jakému tlaku tito obyvatelé byli vystaveni.

V sedmé kapitole jsem se zabýval rámcově problematikou germanizačních protičeských plánů z konce 30. a počátku 40. let 20. století, v osmé kapitole otázkami vysídlování, vyhnání a útěku obyvatelstva i v jiných částech Evropy. V této souvislosti jsem se dotkl i událostí, které se týkaly útěku, vyhnání a vysídlování německého obyvatelstva po konci druhé světové války.

Ve své práci vycházím především z nejnovější literatury, využívám právních dokumentů a především vzpomínek českých účastníků událostí z let 1938 a 1939. Rovněž využívám článků věnovaných této tematice na internetu, stejně jako článků obsažených v Národních listech z roku 1938 umístěných na internetu.

Vycházím z dostupné fakticity k danému tématu a v jedné z podkapitol věnuji také pozornost účastníkům boje za národní osvobození podle zákona č. 255/1946 Sb., v platném znění, z řad jednotek SOS.

Přínos své práce vidím v tom, že přibližuji vynucený útěk a vyhánění českých obyvatel, židů a německých odpůrců politiky Sudetoněmecké strany v předmětné době a zároveň ho charakterizují jako porušování základních lidských práv a svobod zaručených v československém státě Ústavní listinou z roku 1920. V této souvislosti (se zřetelem na neplatnost Mnichovské dohody od samého počátku) hodnotím i faktické vysídlování českých obyvatel z pohraničí jako důsledek realizace nacistické politiky, která vedla k mnichovské konferenci a k odtržení pohraničních oblastí českých zemí.

Seznam poznámek

- ¹ Kol. autorů. Československé dějiny v datech. Nakladatelství Svoboda. Praha, str. 37 – 46.
- ² Tamtéž, str. 50 – 56.
- ³ Malý, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Nakladatelství Leges. Praha, str. 29 – 31. Ke Svaté říši římské Adamová, K. K historii evropského federalismu. Vydavatelství Univerzity Karlovy. Praha 1997, str. 82-86
- ⁴ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 80.
- ⁵ Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 55.
- ⁶ Blíže Adamová, K. Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Přehled vybraných otázek. Nakladatelství C.H. Beck. Praha 2000, str. 19-20
- ⁷ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 200, 205.
- ⁸ Dejmek, J. Historické kořeny tzv. sudetoněmeckého problému v českých zemích do r. 1938, str. 7. In: Dejmek, J., Kuklík, J., Němeček, J. Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti (tři české hlasy v diskuzi). Historický ústav AV ČR. Praha 1999.
- ⁹ Tamtéž, str. 7.
- ¹⁰ Houžvička, V. Návrat sudetské otázky. Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum. Praha 2005, str. 15 – 16.
- ¹¹ Tamtéž, str. 26 – 27.
- ¹² Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 8 – 9.
- ¹³ Čapková, K. Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918 – 1938. Paseka. Praha – Litomyšl. 2005, str. 54 – 57, 66 – 71.
- ¹⁴ Tamtéž, str. 57 – 58, 93 – 107, 270.
- ¹⁵ Kural, V. Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Universita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum 2002, str. 17 – 27. Houžvička, V. Návraty..., str. 27 – 67. Richter, K. Češi a Němci v zrcadle dějin. Svazek 1. Akcent. Třebíč, str. 90 – 128. Bělina, P. a kol. Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu. Paseka. Praha 1992, str. 90 – 137.
- ¹⁶ Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 9 – 10.
- ¹⁷ Richter, K. Češi a Němci..., str. 132 – 145. Bělina, P. a kol. Dějiny..., str. 141 – 147. Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 313 – 319.
- ¹⁸ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 386.
- ¹⁹ Tamtéž, str. 378.
- ²⁰ Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 319 – 324.
- ²¹ Tamtéž, str. 319.
- ²² Brügel, J. W. Češi a Němci 1918 – 1938. Vydání první. Nakladatelství Academia. Praha 2006, str. 96 – 97.
- ²³ Ke čtrnácti bodům prezidenta USA T. W. Wilsona
http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ctrn%C3%A1ct_bod%C5%AF
- ²⁴ Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 327. Bělina P. a kol. Dějiny..., str. 162.
- ²⁵ Brügel, J. W. Češi a Němci..., str. 97 – 133.
- ²⁶ K mírovým smlouvám srv. Kol. aut. Dějiny..., str. 389, 390, 392. Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 328 – 329. Durman, K. Svoboda, M. Slovník moderních světových dějin. Nakladatelství Svoboda. Praha 1969, str. 597 – 598, 471, 478, 548.
- ²⁷ Bělina, P. a kol. Dějiny..., str. 177.
- ²⁸ Blíže Kol. aut. Československé dějiny..., str. 394, 395.
- ²⁹ Tamtéž, str. 408.
- ³⁰ Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 332 – 351.
- ³¹ Houžvička, V. Návraty..., str. 132.
- ³² Tamtéž, str. 131 – 132. Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 13.
- ³³ Bělina, P. a kol. Dějiny..., str. 169.
- ³⁴ Tamtéž, str. 162.
Srv. též http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudet%C5%A1t%C3%AD_N%C4%9Bmci
- ³⁵ Houžvička, V. Návraty..., str. 131 – 134.
K německému hledisku též <http://www.sudetsti-nemci.cz/cs/hist3>
- ³⁶ Např. Richter, K. Češi a Němci..., str. 149 – 184.
- ³⁷ Houžvička, V. Návraty..., str. 134 – 136.
- ³⁸ Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 15.
- ³⁹ Houžvička, V. Návraty..., str. 136 – 142.
- ⁴⁰ Čapka, F. Slovník českých a světových dějin. Akademické nakladatelství CERM,

- Brno. 1998, str. 85. Srv. též Kol. aut. Československé dějiny..., str. 405, 407.
- ⁴¹ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 407, 408.
- ⁴² Tamtéž, str. 408. Srv. Bělina, P. a kol. Dějiny..., str. 185. Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 15 – 16.
- ⁴³ Klimek, A. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIV, 1929 – 1938. Paseka. Praha-Litomyšl 2002, str. 303 – 305.
- ⁴⁴ Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 17.
- ⁴⁵ Richter, K. Češi a Němci..., str. 129, Kural, V. Češi, Němci..., str. 32, 33.
- ⁴⁶ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>.
- ⁴⁷ Tamtéž.
- ⁴⁸ Arburg, A., Staněk, T. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Dokumenty z českých archivů. Díl I. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici, str. 303.
- ⁴⁹ Brügel, J. W. Češi a Němci..., str. 178 – 183.
- ⁵⁰ Krulík, O. Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety. In Kol. aut. Češi a Němci ve střední Evropě. Do nitra Askiburgionu. Nakladatelství a vydavatelství Moravská expedice, str. 24 – 28.
- ⁵¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>.
- ⁵² Úřední list Československé republiky, č. 8 ze dne 24. května 1945.
- ⁵³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>.
- ⁵⁴ Tamtéž.
- ⁵⁵ Viz. též Arburg, A., Staněk, T. Vysídlení.... Díl I, str. 305.
- ⁵⁶ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 412.
- ⁵⁷ Tamtéž, str. 412.
- ⁵⁸ Hofman, P., Pokorná A., Stehlík, E. Československá armáda 1918 – 1938. FMO – SSŘ Impuls. Praha 1991, str. 63 – 65.
- ⁵⁹ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 412.
- ⁶⁰ Klimek, A. Velké dějiny..., str. 526 – 527.
- ⁶¹ Tamtéž, str. 526.
- ⁶² Kol. aut. Československé dějiny..., str. 413.
- ⁶³ Klimek, A. Velké dějiny, str. 543.
- ⁶⁴ Beneš, E. Paměti III. Dokumenty. Academia Praha 2007, str. 68 – 70.
- ⁶⁵ Beneš, E. Paměti I. Mnichovské dny. Academia Praha 2007, str. 225. Též Klimek, A. Velké dějiny..., str. 554 – 555. Kol. aut. Československé dějiny..., str. 413. (zde je však uvedeno datum schválení už 13. května 1938).
- ⁶⁶ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 413.
- ⁶⁷ Hofman, P., Pokorná, A., Stehlík, E. Československá armáda..., str. 65 – 66.
- ⁶⁸ Klimek, A. Velké dějiny..., str. 575 – 577.
- ⁶⁹ Beneš, E. Paměti I, str. 250 – 270.
- ⁷⁰ Tamtéž, str. 224 – 250.
- ⁷¹ Tamtéž, str. 275 – 309.
- ⁷² Srv. např. Hofman, P., Pokorná, A., Stehlík, E., Československá armáda..., str. 67 – 70.
- ⁷³ Klimek, A. Velké dějiny..., str. 620 – 622.
- ⁷⁴ Tamtéž, str. 622.
- ⁷⁵ Vládní nařízení č. 270/1936 Sb.
- ⁷⁶ Hofman, P., Pokorná, A., Stehlík, E. Československá armáda..., str. 65 – 66.
- ⁷⁷ K SOS <http://www.fronta.cz/straz-obrany-statu-1-dil-od-ustaveni-do-pocatku-roku-1938>, <http://www.fronta.cz/straz-obrany-statu-2-dil-od-kvetnovych-opatreni-do-konce>.
- ⁷⁸ <http://www.fronta.cz/vojenske-pohotovostni-jednotky>.
- ⁷⁹ Klimek, A. Velké dějiny..., str. 623.
- ⁸⁰ Novák, O. Henleinovci proti Československu. Naše vojsko. ČSPB. Svazek 214. Praha 1987, str. 212.
- ⁸¹ K celkovým ztrátám viz. např. Kol. autorů. Hraničáři pod Luží '38. Horní Světlá 22. září 1938. Sborník příspěvků. I. vydání. Dvůr Králové n. L. 2003. Příloha 6, str. 110 – 118. Novák, O. Henleinovci..., str. 213. Při vypočítávání celkových ztrát jsou uváděni příslušníci ozbrojených složek i z roku 1939 a také z jiných míst, než z pohraničí českých zemí. Ve ztrátách se naopak neobjevují civilní osoby včetně těch, které zemřely nebo zahynuly v důsledku událostí ze září 1938.
- ⁸² Perman, K. Fakta o odsunu Němců. In Česko-německé vztahy: česká stanoviska.

- Kruh občanů České republiky vyhnáných v r. 1938 z pohraničí. Smíření 95. Praha 29.9.1998, str. 101.
- ⁸³ Hofman, P., Pokorná, A., Stehlík, E. Československá armáda..., str. 70 – 73.
- ⁸⁴ Úplné znění zákona č. 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946 o příslušnicích československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.
- ⁸⁵ Tamtéž.
- ⁸⁶ Tamtéž.
- ⁸⁷ Gebhart, J. Migrace českého obyvatelstva v letech 1938-1939. In Český časopis historický. 1998, roč. 96, č. 3, str. 564.
- ⁸⁸ Např. Vyhánání Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínky. Vydal Ústav mezinárodních vztahů ve spolupráci s Kruhem občanů České republiky vyhnáných v r. 1938 z pohraničí. Praha 1996. Vyhánání a život Čechů v pohraničí 1938 – 1945. Vzpomínky II. Příloha sborníku. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945, ročník 1999. Praha 1999.
- ⁸⁹ K činnosti ústavu Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945: Příspěvek k sociologii migrace a theorii sociální péče. Vydavatelství Societas, 1945.
- ⁹⁰ Blíže viz. Vzpomínky, Vzpomínky II.
- ⁹¹ Stejskal, L., Stejskal, J. Drama 38. Opevnění. Češi a Němci. Mobilizace na Liberecku v roce 1938. Kniha 555. Liberec 2003, str. 105.
- ⁹² Čapka, F. Slovník..., str. 349.
- ⁹³ Čelovský, B. Mnichovská dohoda 1938. Nakladatelství Tilia 1999, str. 16 – 25.
- ⁹⁴ Kural, V. Češi, Němci..., str. 126.
- ⁹⁵ Tamtéž, str. 127.
- ⁹⁶ Čelovský, B. Mnichovská dohoda..., str. 18 – 20.
- ⁹⁷ Kural, V. Češi, Němci..., str. 127.
- ⁹⁸ Tamtéž, str. 127 – 129.
- ⁹⁹ http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/08/Locarnske_do_hody_z_16_rijna_1925.pdf
- ¹⁰⁰ Blíže Beneš, E. Paměti III..., str. 206 – 207.
- ¹⁰¹ Čelovský, B. Mnichovská dohoda..., str. 303.
- ¹⁰² Národní listy, 1938, roč. 78, výtisk č. 260, titulní strana.
- ¹⁰³ Tamtéž.
- ¹⁰⁴ Cubra, J. Ellinger, J. a kol. České země v evropských dějinách. Nakladatelství Paseka. Praha 2006, str. 94. Srv. Klimek A. Velké dějiny ..., str.
- ¹⁰⁵ Houžvička, V. Návraty..., str. 218.
- ¹⁰⁶ Čelovský, B. Mnichovská dohoda..., str. 390 – 391 – příloha mapa 1.
- ¹⁰⁷ Kural, V. Češi, Němci..., str. 141 – 142.
- ¹⁰⁸ Tamtéž, str. 141 – 142.
- ¹⁰⁹ Klimek, A. Velké dějiny..., str. 640.
- ¹¹⁰ Tamtéž, str. 640.
- ¹¹¹ Vládní vyhláška č. 183/1938 ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti. In Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1938, částka 63, str. 863.
- ¹¹² Čelovský, B. Mnichovská dohoda..., str. 343.
- ¹¹³ Tamtéž, str. 366 – 369.
- ¹¹⁴ Beneš, E. Paměti I..., str. 396 – 398. Beneš E. Paměti III..., dok. č. 76, str. 245 – 247.
- ¹¹⁵ Obsah dohody viz Beneš, E. Paměti III..., str. 242 – 244. Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 437 – 439.
- ¹¹⁶ Blíže Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 435 – 436.
- ¹¹⁷ Čelovský, B. Mnichovská dohoda..., str. 387 – 395.
- ¹¹⁸ Tamtéž, str. 436.
- ¹¹⁹ Tamtéž, str. 436.
- ¹²⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda.
- ¹²¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensko-polsk%C3%BD_spor_o_T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsko
- ¹²² http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_v%C3%ADde%C5%88sk%C3%A1_arbitr%C3%A1%C5%BE.
- ¹²³ Kárník, Z. České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl III. O přežití a o život (1936 – 1938). Dějiny českých zemí. Nakladatelství Libri. Praha 2003, str.

- 625.
- ¹²⁴ Podrobně tamtéž, str. 626 – 628.
- ¹²⁵ Tamtéž, str. 628 – 635.
- ¹²⁶ Čelovský, B. Mnichovská dohoda, str. 375 – 376.
- ¹²⁷ Tamtéž, str. 376 – 379.
- ¹²⁸ Kárník, Z. České země ....., str. 616 – 617.
- ¹²⁹ Richter, K. Češi a Němci v zrcadle dějin. Svazek II. Vydavatelství Akcent. Třebíč, str. 54. Klimek, A. Velké dějiny..., str. 667.
- ¹³⁰ <http://www.fronta.cz/dokument/zaznam-jednani-cs-vlady-30-zari-1938-prijeti-mnichovske-dohody>. Richter, K. Češi a Němci..., Sv. II, str. 54 – 56. Klimek, A. Velké dějiny..., str. 667 – 670.
- ¹³¹ Ústavní zákon č. 121/1920 Sb.
- ¹³² Pacner, K. Osudové okamžiky Československa. Druhé, doplněné vydání. Albatros Praha 2001, str. 145.
- ¹³³ Např. na Těšínsku se konala ve Frýdku manifestace proti vydání Těšínska. Viz Tomášek, D. Deník druhé republiky. Naše vojsko. Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988, str. 26.
- ¹³⁴ Kol. aut. Československé dějiny, str. 417.
- ¹³⁵ Vyhánění.... Vzpomínky II, str. 88. Vzpomínka Anny Oberreiterové, tehdy Ústí nad Labem.
- ¹³⁶ Srv. Dejmek, J. Historické kořeny..., str. 18. Tamtéž, str. 18. Srv. též Kural, V., Radvanovský, Z. a kol. „Sudety“ pod hákovým křížem. Albis international. Ústí nad Labem 2002, str. 60.
- ¹³⁷ Kural, V. Radvanovský, Z. a kol. „Sudety“..., str. 53 - 64.
- ¹³⁸ Tamtéž, str. 65.
- ¹³⁹ Tamtéž, str. 65 – 66.
- ¹⁴⁰ Vyhánění.... Vzpomínky II, str. 68. Vzpomínka Stanislava Chobota, tehdy Bílina.
- ¹⁴¹ Kural, K., Radvanovský, Z. a kol. „Sudety“..., str. 59 - 60.
- ¹⁴² Tamtéž, str. 59 – 60.
- ¹⁴³ Bartoš, J. Mnichov a československé pohraničí v roce 1938. In Vyhánění Čechů z pohraničí. Vzpomínky. Praha 1996. Vyhánění Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínky. Vydal Ústav mezinárodních vztahů ve spolupráci s Kruhem občanů České republiky vyhnaných v r. 1938 z pohraničí. Praha 1996, str. 12-13
- ¹⁴⁴ Vládní nařízení č. 292/1938 Sb. ze dne 11. listopadu 1938, jímž se zřizuje Ústav pro péči o uprchlíky. In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1938, částka 96, str. 1133.
- ¹⁴⁵ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945. Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Nakladatelství Societa, Praha 1945, str. 11.
- ¹⁴⁶ Gebhart, J. Migrace..., str. 565. Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 29, str. 134..
- ¹⁴⁷ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., str. 132 - 133.
- ¹⁴⁸ Tamtéž, dok. č. 30, str. 135.
- ¹⁴⁹ Gebhart, J. Migrace..., str. 566.
- ¹⁵⁰ Vyhánění.... Vzpomínky II, str. 87.
- ¹⁵¹ K Česko-Slovensku Kol. aut. Československé dějiny..., str. 418. Malý, K. a kol. Dějiny..., str. 439 – 443.
- ¹⁵² Smlouva mezi ČSR a Německem o otázkách státního občanství a opce. Ze dne 20.11.1938. 1938, částka 100, str. 1165. Bartoš, J. Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1986, str. 66 – 67.
- ¹⁵³ Zákon č. 256/1920 Sb. Národního shromáždění o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920, částka 50, str. 547.
- ¹⁵⁴ Zákon č. 47/1927 Sb. Národního shromáždění o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1927, částka 26, str. 405.
- ¹⁵⁵ Srb, V. 1000 let obyvatelstva českých zemí. Nakladatelství Karolinum. Praha 2004, str. 18.
- ¹⁵⁶ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 18. Srb, V. 1000 let..., str. 29.
- ¹⁵⁷ Bartoš, J. Mnichov..., str. 11, str. 62.
- ¹⁵⁸ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 62. Macek, J. Češi a Němci – historická tabu. Uprchlíci z pohraničí v roce 1938, Prago Media 1995, str. 137. Uvádí počet 410.000 Čechů a odhadem podle jiných statistických údajů v rozmezí mezi 319.000 až 500.000 Čechů.
- ¹⁵⁹ Např. Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 20. Uvádí počet uprchlíků k lednu 1939 na 150.000, z toho 122.000 Čechů, kdežto Houžvička, A. Návraty sudetské otázky, str. 253 uvádí počet ke konci prosince 1938 na 115.000 českých uprchlíků a Gebhart, J. Migrace ..., str. 568 ke dni 25. prosince 1938 počet 128.736 českých uprchlíků.

- ¹⁶⁰ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 6, str. 106, dok. č. 12, str. 109. Jelikož J. Šíma počítá k české národnosti i národnost slovenskou a ruskou, Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“..., str. 60, jiného názoru je Spurný, M. Sudetské osudy. Nakladatelství Antikomplex. Praha 2006, str. 14, který došel k číslu 400.000 uprchlíků, není zde ale uvedeno, zda českých uprchlíků nebo uprchlíků všech národností, tzn. i německé, židovské, polské.
- ¹⁶¹ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 9, str. 107.
- ¹⁶² Gebhart, J. Migrace..., str. 570.
- ¹⁶³ Ústavní zákon č. 121/1920 Sb.
- ¹⁶⁴ V některých posledních informačních člancích na internetu, je vyhánění Čechů zpochybňováno. Např. T. Krystlík uvádí, že říšskoněmecké úřady včetně německé branné moci tak nepostupovaly. Uvádí, že jen 41 Čechů bylo vyzváno, aby opustili nová říšská území, ostatní opouštěli odstoupená území pro ztrátu obživy, nebo protože byli dosazeni do pohraničí státem nebo českými podniky v rámci čechizace a ze strachu, že jim okolí bude oplácet jejich chování, coby kolonizátorů pohraničí. Viz <http://bohumildolezal.lidovky.cz/texty/rs1934.html>. Opomíjí však mj. podíl říšskoněmecké armády, jednotek SA a SS na přípravě a činnosti SFK a aktivitách tohoto sboru v pohraničí před Mnichovem a po něm. Obdobně v článku Migrace obyvatelstva ČSR v letech 1938 – 39 (První republika jako válka Čechů s Němci) <http://www.sudetsti-nemci.cz/cs/hist3>, se hovoří o mythu vyhnání Čechů z pohraničí a současně je uváděno, že počty násilností v české literatuře jsou většinou značně nadnesené. Odvolává se např. na údaje tehdejšího československého ministerstva vnitra a poukazuje na 27 mrtvých v roce 1938 (do 31. září 1938), z toho 16 Čechů a 11 Němců. K tomu srv. Příloha 6 Hraničáři..., str. 110 – 117, viz. jmenný seznam padlých příslušníků v této době.
- ¹⁶⁵ Tamtéž.
- ¹⁶⁶ Kural, V., Radvanovský, Z. a kol. „Sudety“..., str. 58.
- ¹⁶⁷ Tamtéž, str. 60.
- ¹⁶⁸ Tamtéž, str. 61 – 62.
- ¹⁶⁹ V Čechách činil příliv uprchlíků kolem 56.000, kdežto na Moravě a ve Slezsku kolem 25.000, Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 6, str. 106.
- ¹⁷⁰ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 12, str. 109.
- ¹⁷¹ Tamtéž, dok. č. 4, str. 105.
- ¹⁷² Gebhart, J. Migrace..., str. 568.
- ¹⁷³ Viz. Vyhnání... Vzpomínky, Vyhnání... Vzpomínky II. Vzpomínky III. Svoboda, O. Vzpomínky III. Češi v Opavě a na Opavsku 1938 – 1945: k 65. výročí podpisu Mnichovské dohody. Nakladatelství Print-Typia pro Kruh občanů ČR vyhnaných v roce 1938 z pohraničí a Matici slezskou v Opavě. Praha 2003.
- ¹⁷⁴ Tamtéž.
- ¹⁷⁵ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zupa>.
- ¹⁷⁶ Kocourek, L. Nacistické organizace v Říšské župě Sudety, str. 12 – 13. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945. 12. Vydání. Nakladatelství Albis International, ÚEP Ústí nad Labem 2006.
- ¹⁷⁷ Tamtéž, str. 12 – 13.
- ¹⁷⁸ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 25 – 26.
- ¹⁷⁹ Bartoš, J. Okupace pohraničí nacistickým Německem v roce 1938, str. 122. In Mnichov 1938. 1. Vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988.
- ¹⁸⁰ Kocourek, L. Nacistické organizace, str. 22.
- ¹⁸¹ Bartoš, J. Mnichov..., str. 35.
- ¹⁸² Tamtéž, str. 26.
- ¹⁸³ Bartoš, J. Okupace pohraničí nacistickým. In Mnichov..., str. 133.
- ¹⁸⁴ Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“..., str. 93.
- ¹⁸⁵ Kocourek, L. Nacistické organizace..., str. 9 – 10.
- ¹⁸⁶ Bartoš, J. Mnichov 1938 (1)..., str. 133.
- ¹⁸⁷ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 27.
- ¹⁸⁸ Tamtéž, str. 29.
- ¹⁸⁹ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 27.
- ¹⁹⁰ Tamtéž, str. 30.
- ¹⁹¹ Bartoš, J. Mnichov 1938 (1)..., str. 133.
- ¹⁹² Kocourek, L. Nacistické organizace..., str. 32.
- ¹⁹³ Tamtéž, str. 15 – 16.
- ¹⁹⁴ Kocourek, L. Nacistické organizace..., str. 50 – 61.

- ¹⁹⁵ Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“..., str. 71.
- ¹⁹⁶ Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“..., str. 173 – 175.
- ¹⁹⁷ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 66.
- ¹⁹⁸ Bartoš, J. Mnichov 1938 (1)..., str. 134.
- ¹⁹⁹ Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“..., str. 173.
- ²⁰⁰ Tamtéž, str. 173.
- ²⁰¹ Tamtéž, str. 174 – 175.
- ²⁰² Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“..., str. 175.
- ²⁰³ Arburg, von A. Staněk, T. (editor). Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Nakladatel Zdeněk Susa. Středokluky 2010, str. 161.
- ²⁰⁴ Bartoš, J. Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 – 1945. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1986, str. 18. Srv. Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí..., str. 71 uvádí údaj 2.947.187 osob.
- ²⁰⁵ Tamtéž, str. 18.
- ²⁰⁶ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 150 – 151.
- ²⁰⁷ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., str. 17 – 18.
- ²⁰⁸ Tamtéž, dok. č. 4, str. 105.
- ²⁰⁹ Tamtéž, dok. č. 12, str. 109. Srv. Gebhart, J. Migrace..., str. 568 uvádí k 11. prosinci 1938 celkem 135.038 osob, z toho 113.647 osob české národnosti.
- ²¹⁰ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 12, str. 109.
- ²¹¹ Tamtéž, dok. č. 12, str. 109.
- ²¹² Tamtéž, dok. 13, str. 109.
- ²¹³ Tamtéž, dok. č. 8, str. 107.
- ²¹⁴ Tamtéž, str. 20 – 21.
- ²¹⁵ Bartoš, J. Jižní Morava v rámci okupovaného pohraničí v letech 1938 - 1945, str. 9 - 11. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945. 7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003. Srv. Moulis, M. Uloupená Šumava. K historii zemí připojeného v letech 1938 - 1945 k Bavorsku, str. 47. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945. 7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003. http://cs.wikipedia.org/wiki/Historie_kraj%C5%AF_v_%C4%8Cesku.
- ²¹⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/Historie_kraj%C5%AF_v_%C4%8Cesku.
- ²¹⁷ Bartoš, J. Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938 - 1945. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1986, str. 27 - 28.
- ²¹⁸ Tamtéž, str. 27.
- ²¹⁹ Tamtéž, str. 18.
- ²²⁰ Moulis, M. Uloupená Šumava. K historii území připojeného v letech 1938 - 1945 k Bavorsku, str. 47. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945, 7. Vydání. Nakladatelství Albis International, UJEP Ústí nad Labem 2003.
- ²²¹ Tamtéž, str. 28.
- ²²² <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlu%C4%8D%C3%ADnsko>.
- ²²³ Bartoš, J. Okupované pohraničí..., str. 18
- ²²⁴ HDK OV ČSPB. Mnichov a Prachaticko. In Mnichov 1938. 2. vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988, str. 36.
- ²²⁵ HDK OV ČSPB. Pátá kolona na Jindřichohradecku v roce 1938. In Mnichov 1938. 2. vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988, str. 10.
- ²²⁶ Moulis, M. Uloupená Šumava..., str. 68.
- ²²⁷ Polák, F. Domažlicko v roce 1938. In Mnichov 1938. 2. vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988, str. 55 – 56.
- ²²⁸ Moulis, M. Uloupená Šumava..., str. 70.
- ²²⁹ Polák, F. Domažlicko v roce 1938..., str. 56.
- ²³⁰ Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“ pod hákovým křížem“. Nakladatelství Albis International. Ústí nad Labem, 2002, str. 41 – 42.
- ²³¹ Amort, Č. K historii Československa v období od Mnichova do 15. března 1939. Slovanský přehled. 1989, č. 4, str. 293 – 294.
- ²³² Národní listy. 1938, roč. 78, výtisk č. 279, str. 3.
- ²³³ Amort, Č. K historii Československa..., str. 293 – 294.
- ²³⁴ Bartoš, J. Jižní Morava v rámci okupovaného pohraničí v letech 1938-1945, str. 17. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945. 7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003. Srv. Moulis, M. Území jižních Čech připojené v letech 1938-1945 k župě Horní Dunaj, str. 37. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945.

7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003.
- ²³⁵ Moulis, M. Uloupená Šumava..., str. 79.
- ²³⁶ Např. Richter, K. Sudety. Fajma. Praha 1994, str. 131 – 140.
- ²³⁷ K sudetské župě např. Kural, V., Radvanovský, Z. a kol. „Sudety“..., str. 146 - 168. Srv. Moulis, M. Uloupená Šumava..., str. 83 – 93.
- ²³⁸ Moulis, M. Uloupená Šumava..., str. 80.
- ²³⁹ Tamtéž, str. 80 - 82.
- ²⁴⁰ Arburg, A., Staněk, T. (ed.). Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 - 1951, Nakladatel Zdeněk Susa, Středokluky 2010, str. 157.
- ²⁴¹ Tamtéž, str. 157 - 158. K odchodu českého obyvatelstva viz. Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 4, str. 105.
- ²⁴² Vyhnaní.... Vzpomínky. Vyhnaní II.
- ²⁴³ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci...dok. č. 4, str. 105.
- ²⁴⁴ Richter, K. Češi a Němci v zrcadle dějin. Nakladatelství Akcent. Třebíč 1999, str. 75.
- ²⁴⁵ Vyhnaní.... Vzpomínky II, str. 135-136. Vzpomínka Antonína Burianského, tehdy Hlučínsko.
- ²⁴⁶ Vyhnaní.... Vzpomínky II, str. 137-142. Vzpomínka F. Žůrka z Poštorné
- ²⁴⁷ Bartoš, J. Jižní Morava...,str. 22 - 23
- ²⁴⁸ Nittner, E. Tisíc let česko-německých vztahů. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. Praha 1991, str. 177.
- ²⁴⁹ Arburg, A., Staněk, T. (ed.). Vysídlení Němců..., str. 128.
- ²⁵⁰ Richter, K. Češi a Němci..., str. 100 - 103.
- ²⁵¹ Kol. aut. Československé dějiny..., str. 420.
- ²⁵² „Výnos Vůdce a říšského kancléře“ č. 75/1939 Sb. Ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. In Sbírka zákonů a nařízení. 1939. Částka 28, str. 373.
- ²⁵³ Tamtéž.
- ²⁵⁴ Malý, K. a kol. Dějiny českého..., str. 448.
- ²⁵⁵ Tamtéž, str. 461.
- ²⁵⁶ Šíma, J. Českoslovenští přestěhovalci..., dok. č. 12, str. 18, 109.
- ²⁵⁷ Kural, V., Radvanovský, Z. „Sudety“ pod hákovým..., str. 178 – 179.
- ²⁵⁸ Tamtéž, str. 172.
- ²⁵⁹ Tamtéž, str. 174 - 175.
- ²⁶⁰ Tamtéž, str. 179 – 180.
- ²⁶¹ Houžvička, A. Návraty sudetské otázky...,str. 261.
- ²⁶² Richter, K. Sudety..., str. 142.
- ²⁶³ Richter, K. Češi a Němci..., str. 107 - 108.
- ²⁶⁴ Brandes, D. Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Nakladatelství Prostor. Praha 2000, str. 279.
- ²⁶⁵ Gebhart, J., Kuklík, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.b (1938-1945). Nakladatelství Paseka. Praha. Litomyšl 2007, str. 52 - 53.
- ²⁶⁶ Tamtéž, str. 53.
- ²⁶⁷ Tamtéž, str. 53.
- ²⁶⁸ Tamtéž, str. 53 - 55.
- ²⁶⁹ Brandes, D. Češi..., str. 351.
- ²⁷⁰ Tamtéž, str. 351-360.
- ²⁷¹ Gebhart, J., Kuklík, J. Velké dějiny..., str. 358 - 359.
- ²⁷² Tamtéž, str. 359 - 361
- ²⁷³ Arburg, A., Staněk, T. (ed.). Vysídlení Němců..., str. 199 - 200
- ²⁷⁴ Bade, K., J. Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí. Nakladatelství . lidové noviny. Praha 2005, str. 175
- ²⁷⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Arm%C3%A9nsk%C3%A1_genocida.
- ²⁷⁶ Bade, J. Evropa v pohybu..., str. 233.
- ²⁷⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Holokaust>.
- ²⁷⁸ Bade, J. Evropa v pohybu..., str. 273.
- ²⁷⁹ Tamtéž, str. 273 - 274.
- ²⁸⁰ Tamtéž, str. 277 - 278.
- ²⁸¹ Kural, V. Konflikt místo společenství?. Češi a Němci v Československém státě (1918 - 1938). Nakladatelství R. Praha 1993, str. 207 - 209.

Summary

This diploma thesis concentrates on the matter of the expulsion of Czech inhabitants from the “Sudetenland” in 1938, an issue which has until now been addressed only minimally in academic literature.

It investigates the relationship as a whole between Czechs and Germans in the Czech Lands before the year 1918 and after the creation of the Czech Republic, primarily, however, it concerns itself with the events of 1938 and goes into some detail. It also refers in general to the events leading to the Munich Pact, outlining the nature of this agreement and its consequences, which fundamentally affected life in the border regions of the Czech lands.

The focal point of the thesis is concentrated into three chapters, which concern the terms and course of the departure of part of the population from the borderlands of the Czech Lands in 1938 and the months following. Attention is also paid to issues of departure from the borderlands by the German-speaking population who refused to adapt to Henlein policies and stood on the side of the Czechoslovak State and also the departure from the borderlands from the point of view of the Jewish population.

The thesis used the available facts on the given topic as its sources. It focuses on the course of events from partial mobilisation of the Czechoslovak armed forces in May 1938 until 1939.

It focuses on the forced flight by Henlein and his followers and the expulsion of the Czech population, part of the Jewish population and some German inhabitants, opposed to the policies of the Sudeten German Party, such as breaching human rights and freedoms guaranteed by the Czechoslovak State in the constitution of 1920. With regard to this (bearing in mind to the invalidity of the Munich Pact from the very beginning) the actual expulsion of the Czech population from the borderlands can be seen as the result of implementation of Nazi policy.

Seznam použité literatury

Prameny

Národní listy, 1938, roč. 78, výtisk č. 260

Smlouva mezi ČSR a Německem o otázkách státního občanství a opce. Ze dne 20.11.1938. 1938, částka 100, str. 1165.

Úřední list Československé republiky, č. 8 ze dne 24. května 1945.

Úplné znění zákona č. 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946 o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

Ústavní zákon č. 121/1920 Sb.

Vládní nařízení č. 270/1936 Sb.

Vládní vyhláška č. 183/1938 ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti. In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1938, částka 63, str. 863.

Vládní nařízení č. 292/1938 ze dne 11. listopadu 1938, jímž se zřizuje Ústav pro péči o uprchlíky. In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1938, částka 96, str. 1133.

Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 sb. ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. In: Sběrka zákonů a nařízení. 1939, částka 28, str. 373

Zákon č. 256/1920 sb. Národního shromáždění o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1920, částka 50, str. 547.

Zákon č. 47/1927 Sb. Národního shromáždění o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, In: Sběrka zákonů a nařízení státu československého. 1927, částka 26, str. 405.

Literatura

ADAMOVIÁ, K. Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Přehled vybraných otázek. Nakladatelství C.H.Beck. Praha 2000. ISBN 80-7179-282-9

ADAMOVIÁ, K. K historii evropského federalismu. Vydavatelství Univerzity Karlovy. Praha 1997. ISBN 80-7184-372-5

AMORT, Č. K historii Československa v období od Mnichova do 15. března 1939. Slovanský přehled 1989 č.4. ISSN 0037-6922

- ARBURG, A., Staněk, T. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951. Dokumenty z českých archivů. Díl I. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici. Nakladatel Zdeněk Susa. Středokluky 2010. ISBN 978-80-86057-66-8
- BADE, K., J. Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí. Nakladatelství lidové noviny. Praha 2005. ISBN 80-7106-559-5
- BARTOŠ, J. Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1986.
- BARTOŠ, J. Okupace pohraničí nacistickým Německem v roce 1938. In Mnichov 1938. 1. Vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988.
- BARTOŠ, J. Jižní Morava v rámci okupovaného pohraničí v letech 1938 - 1945. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945. 7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003. ISBN 80-7044-459-2
- BARTOŠ, J. Mnichov a československé pohraničí v roce 1938. In Vyhnání Čechů z pohraničí. Vzpomínky. Praha 1996. ISBN 80-85864-16-9
- BENEŠ, E. Paměti I. Mnichovské dny. Nakladatelství Academia. Praha 2007. ISBN 978-80-200-1529-7
- BENEŠ, E. Paměti III. Dokumenty. Nakladatelství Academia Praha. 2007. ISBN 978-80-200-1529-7
- BĚLINA, P. a kol. Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu. Nakladatelství Paseka. Praha 1992. ISBN 80-85192-30-6
- BRANDES, D. Češi pod německým protektorátem. Okupační politika. Kolaborace a odboj 1939-1945. Nakladatelství Prostor. Praha 2000. ISBN 80-7260-028-1
- BRÜGEL, J. W. Češi a Němci 1918 – 1938. Vydání první. Nakladatelství Academia. Praha 2008. ISBN 978-80-200-1637-9
- CUBRA, J. ELLINGER, J. a kol. České země v evropských dějinách. Nakladatelství Paseka. Praha - Litomyšl 2006. ISBN 80-7185-794-7
- ČAPKA, F. Slovník českých a světových dějin. Akademické nakladatelství CERM. Brno. 1998. ISBN 80-7204-081-2
- ČAPKOVÁ, K. Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918 – 1938. Nakladatelství Paseka. Praha – Litomyšl. 2005. ISBN 80-7185-695-9
- ČELOVSKÝ, B. Mnichovská dohoda 1938. Nakladatelství Tilia. Šenov 1999. ISBN 80-86101-19-3.

- DEJMEK, J. Historické kořeny tzv. sudetoněmeckého problému v českých zemích do r. 1938. In: Dejmek, J., Kuklík, J., Němeček, J. Kauza: tzv. Benešovy dekrety. Historické kořeny a souvislosti (tři české hlasy v diskuzi). Nakladatelství Historický ústav AV ČR. Praha 1999. ISBN 80-7286-001-1
- DURMAN, K. SVOBODA, M. Slovník moderních světových dějin. Nakladatelství Svoboda. Praha 1969. ISBN
- GEBHART, J., KUKLÍK, J. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV.b (1938-1945). Nakladatelství Paseka. Praha. Litomyšl 2007. ISBN 978-80-7185-835-5
- GEBHART, J. Migrace českého obyvatelstva v letech 1938-1939. In Český časopis historický. 1998, roč. 96, č. 3.
- HDK OV ČSPB. Mnichov a Prachaticko. In Mnichov 1938. 2. vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988.
- HDK OV ČSPB. Pátá kolona na Jindřichohradecku v roce 1938. In Mnichov 1938. 2. vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988.
- HOFMAN, P., POKORNÁ A., STEHLÍK, E. Československá armáda 1918 – 1938. Nakladatelství FMO – SSŘ Impuls. Praha 1991. ISBN 80-85469-04-9
- HOUŽVIČKA, V. Návrat sudetské otázky. Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum. Praha 2005. ISBN 80-246-1007-8
- KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl III. O přežití a o život (1936 – 1938). Dějiny českých zemí. Nakladatelství Libri. Praha 2003. ISBN 80-7277-119-1
- KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIV, 1929 – 1938. Nakladatelství Paseka. Praha, Litomyšl 2002. ISBN 80-7185-425-5
- KOCOUREK, L. Nacistické organizace v Říšské župě Sudety. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945. 12. Vydání. Nakladatelství Albis International, ÚEP Ústí nad Labem 2006. ISBN 80-86971-17-1
- KOL. AUTORŮ. Československé dějiny v datech. Nakladatelství Svoboda. Praha 1986.
- KOL. AUTORŮ. Hraničáři pod Luží '38. Horní Světlá 22. září 1938. Sborník příspěvků. I. vydání. Nakladatel FORTprint Dvůr Králové n. L. 2003. Příloha 6. ISBN 80-86011-20-8
- KRUH OBČANŮ ČESKÉ REPUBLIKY VYHNANÝCH v r. 1938 z pohraničí. Nakladatelství Smíření 95. Praha 29.9.1998. ISBN 80-238-3296-4

KRULÍK, O. Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu Sudety. In Kol. aut. Češi a Němci ve střední Evropě. Do nitra Askiburgionu. Nakladatelství a vydavatelství Moravská expedice. Moravský Beroun 2001. ISBN 80-86511-00-6

KURAL, V. Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Universita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum. Praha 2002 ISBN 80-246-0360-8

KURAL, V., RADVANOVSKÝ, Z. „Sudety pod hákovým křížem“.
Nakladatelství Albis International. Ústí nad Labem 2002. ISBN 80-86067-66-1

MACEK, J. Češi a Němci – historická tabu. Uprchlíci z pohraničí v roce 1938, Nakladatelství Prago Media 1995.

MALÝ, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Nakladatelství Leges. Praha 2010. ISBN 978-80-87212-39-4.

MOULIS, M. Uloupená Šumava. K historii zemí připojeného v letech 1938 – 1945 k Bavorsku. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945. 7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003. ISBN 80-7044-459-2

MOULIS, M. Území jižních Čech připojené v letech 1938-1945 k župě Horní Dunaj. In Radvanovský, Z. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945. 7. Vydání. Nakladatelství Albis International. UJEP Ústí nad Labem 2003. ISBN 80-7044-459-2

NITTNER, E. Tisíc let česko-německých vztahů. Nakladatelství Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. Praha 1991. ISBN 80-85241-08-0.

NOVÁK, O. Henleinovci proti Československu. Naše vojsko. Nakladatelství ČSPB. Svazek 214. Praha 1987.

PACNER, K. Osudové okamžiky Československa. 2. doplněné vydání. Nakladatelství Albatros. Praha 2001. ISBN 80-00-00987-0.

PERMAN, K. Fakta o odsunu Němců. In Česko-německé vztahy: česká stanoviska. Kruh občanů České republiky vyhnaných v r. 1938 z pohraničí. Nakladatelství Smíření 95. Praha 29.9.1998. ISBN 80-238-3296-4.

POLÁK, F. Domažlicko v roce 1938. In Mnichov 1938. 2. vydání. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988.

RICHTER, K. Češi a Němci v zrcadle dějin. Svazek I. Nakladatelství Akcent. Třebíč 1999. ISBN 80-7268-054-4.

RICHTER, K. Češi a Němci v zrcadle dějin. Svazek II. Vydavatelství Akcent. Třebíč 1999. ISBN 80-7268-055-2.

RICHTER, K. Sudety. Nakladatelství Fajma. Praha 1994. ISBN 80-85374-22-6.

- SPURNÝ, M. Sudetské osudy. Nakladatelství Českého Lesa. Domažlice 2006. ISBN 80-86125-74-2.
- SRB, V. 1000 let obyvatelstva českých zemí. Nakladatelství Karolinum. Praha 2004. ISBN 80-246-0712-3.
- STEJSKAL, L., STEJSKAL, J. Drama '38. Opevnění. Češi a Němci. Mobilizace na Liberecku v roce 1938. Nakladatelství Knihy 555. Praha 2003. ISBN 80-86660-02-8.
- SVOBODA, O. Vzpomínky III. Češi v Opavě a na Opavsku 1938 – 1945: k 65. výročí podpisu Mnichovské dohody. Nakladatelství Print-Typia pro Kruh občanů ČR vyhnaných v roce 1938 z pohraničí a Matici slezskou v Opavě. Praha 2003. ISBN 80-86384-02-0
- ŠÍMA, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Vydavatelství Societas, 1945.
- TOMÁŠEK, D. Deník druhé republiky. Naše vojsko. Nakladatelství Český svaz protifašistických bojovníků. Praha 1988.
- VYHNÁNÍ ČECHŮ Z POHRANIČÍ 1938. Vzpomínky. Vydal Ústav mezinárodních vztahů ve spolupráci s Kruhem občanů České republiky vyhnaných v r. 1938 z pohraničí. Praha 1996. ISBN 80-85864-16-9
- VZPOMÍNKY II. Příloha sborníku. Historie okupovaného pohraničí 1938 – 1945, ročník 1999. Praha 1999. ISBN 80-85864-68-1

Internetové odkazy

- http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ctrn%C3%A1ct_bod%C5%AF
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudet%C5%A1t%C3%AD_N%C4%9Bmci
- <http://www.sudetsti-nemci.cz/cs/hist3>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sudety>
- <http://www.fronta.cz/straz-obrany-statu-1-dil-od-ustaveni-do-pocatku->
- [http://www.fronta.cz/straz-obrany-statu-2-dil-od-kvetnovych-opatreni-do-konce.](http://www.fronta.cz/straz-obrany-statu-2-dil-od-kvetnovych-opatreni-do-konce)
- [http://www.fronta.cz/vojenske-pohotovostni-jednotky.](http://www.fronta.cz/vojenske-pohotovostni-jednotky)
- http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/js09/dejiny/web/prameny/08/Locarnske_do_hody_z_16._rijna_1925.pdf
- [http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda.](http://cs.wikipedia.org/wiki/Mnichovsk%C3%A1_dohoda)
- http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensko-polsk%C3%BD_spor_o_T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsko
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_v%C3%ADde%C5%88sk%C3%A1_arbitr%C3%A1%C5%BE
- <http://www.fronta.cz/dokument/zaznam-jednani-cs-vlady-30-zari-1938-prijeti-mnichovske-dohody>

<http://bohumildolezal.lidovky.cz/texty/rs1934.html>

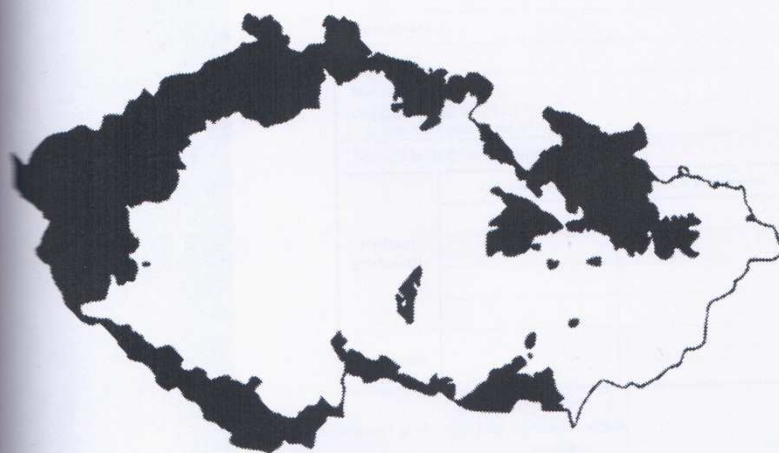
<http://www.sudetsti-nemci.cz/cs/hist3>

[http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zupa.](http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zupa)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Historie_kraj%C5%AF_v_%C4%8Cesku

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlu%C4%8D%C3%ADnsko>

OKUPOVANÉ ČESKÉ POHRANIČÍ

DOKUMENT č. 29

Okresní úřad
Policejní ředitelství v _____
Státní policejní úřad

PŘIHLAŠOVACÍ LIST

Jméno a příjmení			
Den, rok a místo narození			
Domovská obec (státní příslušnost)			
Zaměstnání			
Národnost			
Náboženství			
Poslední trvalé bydliště a den odchodu z něho			
Nynější bydliště a den přistěhování			
Rodinní příslušníci	Jméno a příjmení	Poměr k přihlašovateli	Rok narození
Poznámka			

Hlášení podle vyhlášky zemského úřadu
v _____ ze dne _____ 1938.
čís. _____

Potvrzení.

Pan(i) _____, naroz. _____ v _____
zaměstnáním _____, příslušný(á) do _____
přihlásil(a) sebe a rodinné příslušníky _____
k pobytu v obci _____ čp. _____
V _____, dne _____ 1938.

L. S.

Okresní úřad
Policejní ředitelství v _____
Státní policejní úřad

DOKUMENT č. 30

Číslo*) rad.	Číslo polit. okresu	/	Číslo polit. okresu	/	M**)	Ž**)	Počet příloh***)
Číslo*) polit. okresu	/	Číslo polit. okresu	/	Číslo polit. okresu	(Muž)	(Žena)	

Sčítací arch uprchlíků.

Politický okres			
Obec			
Osada (Městská čtvrť)			
Místní část	Číslo popisné		
Ulice (náměstí)	Číslo nové (orientační)	Číslo bytu:	
Jméno a povolání majitele bytu (Název ústavu)	Podpis (potvrzení) majitele bytu:		

Hlava rodiny (Osoba t. č. odpovědná za rodinu)	Příjmení (jméno rodinné) Křestní jméno (rodné)	Den a rok narození
---	--	--------------------

Členové rodiny (uprchlíci), kteří v noci ze 4. na 5. prosince 1938: (viz návod § 1)				U odloučených	
I. Byli v domácnosti uprchlíka (viz poučení)		II. Byli odloučeni od domácnosti uprchlíka (viz poučení)		Lze očeká- vat, že se přistěhují do domá- cnosti?	Že se vystěhují z RČS? (Ano - ne?)
Příjmení a jméno křestní (rodné)	Rok naroz.	Příjmení a jméno křestní (rodné)	Rok naroz.	(Ano - ne?)	(Ano - ne?)
1.		1.			
2.		2.			
3.		3.			
4.		4.			
5.		5.			
6.		6.			

Poznámky a zvláštní důležitá sdělení:

V ..... dne ..... 1939. V ..... dne ..... 1939.

Správnost dat vlastnoručněm podpisem
stvrzuji:

Prozkoumal a za správnost a úplnost
je odpověden:

Podpis hlavy rodiny.

Sčítací komisař.

- *) Ne vyplňujte! Vyplní Ústav pro péči o uprchlíky.
 **) Co se nehodí, zkráťte.
 ***) Za každého člena rodiny nutno řádně vyplnit a přiložit zvláštní samostatnou vložku.